

A-25180

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

E. PAJUPUU

TÖÖSTUSETTEVÖTTE
FINANTSILISE
SEISUNDI ANALÜÜS

TARTU 1960

A-23180

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
MAJANDUSTEADUSKOND
Rahanduse ja krediidi kateeder

E. PAJUPUU

TÖÖSTUSETTEVÖTTE
FINANTSILISE
SEISUNDI ANALÜÜS

(ÕPPEVAHEND)

TARTU 1960

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Vastutav toimetaja L. Kangur
Korrektor E. Võhandu

=====

TRÜ Rotaprint 1960. Trükipoognaid 4,18.
Tir. 400 eks. MB 01658. Tell. nr. 342.

Hind rbl. 1.15

S a a t e k s

Õppevahend "Tööstusettevõtte finantsilise seisundi analüüs" on mõeldud kasutamiseks õppeaines "Ettevõtte majandusliku tegevuse analüüs".

Õppevahendis käsitletakse ühte osa nimetatud kursusest, kusjuures peamine tähelepanu on pööratud käibevahendite analüüsile.

Kasumite ja kahjumite analüüs, mis loogiliselt peaks samuti kuuluma ettevõtte finantsilise seisundi analüüsi koosseisu, kuid metodoloogiliselt on otstarbekam käsitleda koos ettevõtte realiseerimisplaani täitmise analüüsiga, ei leia õppevahendis käsitlemist.

1. Raamatupidamise bilanss, kui ettevõtte finantsilise seisundi analüüsi põhiallikas

Ettevõtte finantsilise seisundi analüüsi põhiliseks allikaks on raamatupidamise bilanss.

Näidates ettevõtte varanduslikku seisundit teatud tähtpäevaks, võimaldab bilanss mitte ainult üldise hinnangu andmist ettevõtte finantsilise seisundi kohta, vaid annab vastused ka üksikutele finantsalastele küsimustele, nagu omakäibevahendite ja normeeritavate varude seis, deebitoride ja kreditoride seisud, riigipanga laenud, erifondid jne.

Bilansi aktivas ja passivas on toodud ära ettevõtte vahendid vastavalt üldtunnustatud raamatupidamise klassifikatsioonile, kusjuures aktivas on näidatud vahendid nende paigutuse järgi ja passivas - vahendite saamise allikad.

Vahendid jagunevad bilansis osade, rühmade ja kirjete viisi. Kokku on ettevõtte bilansis 5 osa. Need on järgmised:

B i l a n s s

AKTIVA	PASSIVA
"A"	"A"
Põhivahendid ja käibevälised aktivad.	Oma- ja nendega võrdsustatud vahendite allikad.
"B"	"B"
Normeeritavad käibevahendid.	Panga krediitid normeeritavate kaubalis-materiaalsete väärtuste tagatisel.
"C"	"C"
Rahalised vahendid, arvel dused ja muud aktivad.	Muud panga krediitid, arvel dused ja muud passivad.
"D"	"D"
Vahendid ja kulutused ka-	Kapitaalehituse vahendite al-

pitaalehituseks.

"E"

Kulutused põhikarja soeta-
miseks

likad.

"E"

Põhikarja soetamisega seotud kulutuste finantseerimine.

Esimesed kolm osa A, B ja C peegeldavad põhitegevusega seotud vahendite paigutust, viimased kaks - D ja E - ettevõtte kapitaalmahutusi.

Bilansi analüüsi meetodite tundmaõppimisel on esialgu küllaldane tutvuda ettevõtte põhitegevusega seotud bilansi osadega, s.o. A, B ja C.

Vaadeldes lisas toodud Tartu Autoremonditehase nr. 3 1958.a. bilanssi, näeme, et osad A, B ja C vastavad üldkokkuvõttes ettevõtte vahendite jagunemisele põhi-, käibe- ja ringlusfondideks. Mõningane vahe siin on ainult selles, et

1) aktiva A osas peegelduvad peale põhivahendite ka nn. eemaldatud vahendid. Siin näidatakse vahendid, mis on ajutiselt või tagastamatult eemaldatud ettevõtte käibest.

Eemaldatud vahendid on: a) ettevõtte kasum, mis on üle kantud rahandusorganeile, kas jooksva või eelmise aasta arvel, avansilised kasumieraldised jt.t.;

b) süsteemisese ümberjaotamise korras kõrgemalseisva organisatsiooni poolt ettevõttelt ära võetud käibevahendid ja kasum.

Lihtsustamise otstarbel on bilansis eemaldatud vahendite summaist eraldatud ainult kasumieraldised ja eraldised üleliidulisest sotsialistlikust võistlusest osavõtjate premeerimiseks. Ülejäänud eemaldatud vahendite liigid on ühendatud kirjeks "Muud eemaldatud vahendid". Viimati nimetatud kirje koosseisu kohta on bilansi lisas toodud üksikasjalikud andmed;

2) bilansi aktiva B osasse kuuluvad tootmisvarud ja lõpetamata toodang (ettevõtte käibefondid). Samasse osasse kuulub ka valmistoodang (ringlusfond);

3) bilansi aktiva C osas peegelduvad rahalised vahendid, lähetatud kaubad ja vahendid arveldustes (need vahendid

koos valmistoodanguga laos moodustavad ettevõtte ringlusfondid).

Käibefondid ja ringlusfondid kokku moodustavad ettevõtte käibevahendid.

Käibevahendid jagunevad:

- 1) normeeritavad käibevahendid;
- 2) mittenneeritavad käibevahendid.

Sellisele käibevahendite jaotusele vastavadki bilansi B ja C osa.

Bilansi aktiva struktuur on suures osas tingitud passiiva osa struktuurist, s.t. ettevõtte vahendite paigutus oleb nende vahendite allikatest. Ettevõtte käsutusse antud vahendid on eraldatud bilansi passivas iseseisvaks rühmaks A - "Oma- ja nendega võrdsustatud vahendite allikad".

Omavahenditega võrdsustatud vahenditeks loetakse vahendeid, mis ei kuulu küll ettevõttele, kuid faktiliselt võtavad püsivalt osa tema majanduslikust käibest. Siia kuulub üleminev töötasu võlgnevus töölistele ja teenistujatele, võlgnevus ametiühingule (sotsiaalkindlustuse eraldised). Neid vahendeid nimetatakse püsivateks passivateks.

Ettevõtetes, keda krediteeritakse käibe alusel, on osa ettevõtte omavahendeid asendatud riigipanga krediidiga ja see osa kuulub püsivate passivate normatiivi hulka. Need vahendid on kantud seoses käibe alusel krediteerimisele üleminekul MSVL Riigipangas Moskvas peetavale riigieelarve erikontole. Eraldatud summa suurus on näha püsivpassivate rühmas (bilansi rida 91).

Omavahenditega võrdsustatud vahendite hulka riigipanga krediidid uue tehnika juurutamiseks ning tootmise mehhaniseerimiseks ja laiendamiseks.

Neid krediite annab riigipank uue tehnika juurutamisega seotud kulutusteks, mis ei ole kapitaalmahutuste plaanis ette nähtud. Krediit antakse välja tähtajaga mitte üle 3 aasta, kusjuures on tingimuseks, et tehtud kulutused peavad end selle aja jooksul tasuma ja võimaldama laenu tagastamist. Laenu tagastamise allikaks peab olema uue tehnika juurutamine, mehhaniseerimise ja tootmistehnoloogia täiustamise tule-

musena saadud sääst ehk täiendav kasum. See osa ülalnimetatud krediidi kaudu teostatud töid ehk muretsetud seadmeid, millel on kapitaalmahutuste finantseerimise iseloom peegeldub aktiva A osa kirjes "Muud eemaldatud vahendid". Mittekapitaalse iseloomuga kulutused peegelduvad aktiva B osa vastavates kirjetes.

Oma- ja nendega võrdsustatud vahendite allikad on määratud selleks, et katta põhivahendid koos käibeväliste aktiivatuga ja käibevahendid normatiivide piires.

Sellisel juhul, kui ettevõtte muretseb tootmise huvides ülenormatiivsed materiaalsed väärtuste varud, katab ta need esijoones panga krediidiga. Selleks, et piiritleda viimaseid omavahenditest, on need eraldatud passivas eri osaks - B osa "Panga krediidid normeeritavate kaubalis-materiaalsete väärtuste tagatisel".

Samal ajal, kui ettevõtte omakäibevahendid peavad katma tema normeeritavad aktivad normatiivide piires, on panga lühiajalised krediidid ette nähtud üldjuhul selleks, et katta kaubalis-materiaalsete väärtuste ülenormatiivne osa.

Bilansi passiva C rühma paigutatud vahendid peavad katma bilansi aktiva samas rühmas asuvad mITTenormeeritavad käibevahendid ja osaliselt ka normeeritavad käibevahendid (võlgnevus materjalide eest).

Tööstusettevõtete bilansside ühtne vorm kindlustab aruandeliste näitajate võrreldavuse ja liidetavuse rahvamajanduse nõukogu, selle üksikute valitsuste kui ka ministeeriumide mastaabis, samuti kogu tööstuse ulatuses. See võimaldab kasutada bilansse ja nende lisasid (koos teiste aruanetega) riiklike rahvamajandusplaanide täitmise kontrollimiseks.

Ettevõtte finantsilise seisundi määrab tema vahendite kasutamine nende ringkäigus. See omakorda sõltub tootmisprogrammi, omahinnaplaani, kasumiplaani jt. täitmise edukusest, st. ettevõtte finantsiline seisund sõltub tema tootismajanduslikust tegevusest.

Teisest küljest sõltub ettevõtte tootmis-majanduslik tegevus ise suurel määral tema finantsilisest seisundist.

Nii, näit. raha mittelaekumine realiseeritud toodangu eest võib põhjustada rahapuuduse ja materjalidega varustamise katkemise. Selle tagajärjeks on tootmise ebarütmilisus.

Ettevõtte finantsilise seisundi analüüsi ülesandeks on õppida tundma ettevõtte tootmis-majandusliku tegevuse ja finantside seoseid ning vastastikust sõltuvust.

Vastastikuste seoste uurimise protsessis tuleb selgitada rida küsimusi, mis on seotud käibevahendite kasutamisega.

Põhilised neist on järgmised:

1. Kuidas on ettevõtte varustatud omakäibevahenditega? Kuidas mõjustasid ettevõtte finantsilised tulemused (st. kasum või kahjum) käibevahendite seisu?

2. Kuidas on antud tähtpäevaks käibevahendid paigutatud? Kas käibevahendeid kasutatakse plaanikohaselt, kas ei ole neid ebaseaduslikult immobiliseeritud? Milline on tootmisvarede struktuur ja käibevahendite ringluskiirus?

3. Kas ettevõtte kasutab laenatud vahendeid ratsionaalselt, s.o. lühiajalisi krediite ülenormatiivsete kaubalis-materiaalsete väärtuste tagatisel.

4. Kuidas ettevõtte peab kinni arveldus- ja maksedistsipliinist.

2. Bilansi "lugemine"

Enne, kui asuda üksikasjaliku finantsilise seisundi analüüsi juurde, on soovitav, et analüüsija looks endale bilansi põhjal üldise pildi finantsilisest olukorrast ettevõttes ja selleks tutvuks üldjoontes bilansiga.

Kirjanduses on seda bilansi analüüsi etappi nimetatud bilansi "lugemiseks".

Bilansi "lugemine" võimaldab vastata järgmistele küsimustele:

1. Milline on ettevõtte varaline seisund aruandeperioodi alguse ja lõpu seisuga? Millised muudatused on toimunud aruandeperioodi jooksul ettevõtte varalises seisundis?

2. Kas bilansis toimunud muudatused on vastavuses toot-

misprogrammi täitmisega?

3. Kuidas on kinni peetud normeeritavate käibevahendite normatiividest?

4. Kuidas ettevõtte täidab oma kohustusi võlgnike vastu?

Asudes lisa toodud Tartu Autoremonditehase bilansi "lugemisele", vaatame kõigepealt, kas ettevõtte on töötanud aruandeaastal kasumiga või kahjumiga, sest see iseloomustab kõige üldisemalt ettevõtte töö finantstagajärgi. Tartu Autoremonditehase bilansist selgub, et tehase on töötanud kasumiga.

Selleks, et saada ülevaadet, millised muudatused toimusid bilansis aruandeaasta jooksul, on soovitatav koostada järgmine analüütiline tabel üksikute bilansikirjete muutmise kohta: (vt. tabel 1 lk.10).

Toodud tabeli põhjal võib teha järgmised järeldused:

Aruandeperioodi jooksul on tehase bilanss suurenenud 1275 tuh. rbl. võrra.

Aktiva poolel on bilansi suurenemist põhjustanud märkimisväärses summas põhivahendite kasv, mis annab tunnistust sellest, et tehase materiaalne ja tehniline baas on täienenud aruandeaastal uute masinate ja seadmete poolest. Bilansi juurde lisatud seletuskirjas leiab see oletus kinnitust. Nimelt toimub Tartu Autoremonditehases juba pikemat aega tehase rekonstrueerimine, millega seoses saab tehase pidevalt juurde uut tehnikat.

Vastavalt põhivahendite kasvule ei ole aga suurenenud põhikirjafond, vaid vastupidi - on vähenenud (573 tuh.rbl.). See on toimunud seoses käibe alusel krediteerimisele üleminekuga: osa omakäibevahendeid on ettevõttelt ära võetud ja asendatud riigipanga krediidiga (vt. bilanss rida 91). Sellest tingituna on suurenenud riigipanga laenude summa.

Positiivse muutusena tuleb märkida kasumi suurenemist võrreldes eelmise aastaga 555 tuh. rbl. võrra ehk 198,2% võrra. Seoses kasumi suurenemisega on ka eemaldatud vahendid suurenenud 234 tuh. rbl. ehk 96% võrra.

Aktivas on kõige rohkem suurenenud tootmisvarud (495 tuh. rbl.), samuti on suurenenud ka valmistoodang, kuna lõpetamata

Tabel 1
(tuh. rbl.)

Aktiva kirjed	suure- nemine	vähe- nemi- ne	Passiva kirjed	suure- nemine	vähe- nemi- ne
1. Põhivahendid	456		1. Põhikirjafond		573
2. Eemaldatud vahendid	234		2. Põhivahendite kulumine	27	
3. Tootmisvarud	495		3. Kasum	555	
4. Lõpetamata toodang		44	4. Töötasude ja sots.kindl. võlgnevus	19	
5. Valmistoodang	295		5. Riigipanga laenud	1198	
6. Muud normeeri- tavad käibe- vahendid	2		6. Väheväärtusli- ke ja kiires- ti kuluvate esemete kulu- mine	79	
7. Rahalised va- hendid	54		7. Laen teeloleva- te dokumentide tagatisel		60
8. Lähetatud kau- bad, mille mak- setähtaeg pole saabunud		28	8. Hankijad aktsep- titud maksenõue- te alal	119	
9. Lähetatud kaubad tähtajaks tasu- mata maksedoku- mentide järgi		1	9. Hankijad arve- ta hangete alal		238
10. Muud deebitorid	8		10. Võlgnevus rahan- dusorganitele		9
11. Kapitaalremondi kulud		257	11. Muud kreditorid		85
			12. Ajutine finants- abi ministeeriu- milt	300	
			13. Erifondid	132	
12. Muud aktivad	41		14. Kapitaalremon- di allikad		235
			15. Muud passivad	46	
<u>Muudatused</u>	<u>1585</u>	<u>310</u>	<u>Muudatused</u>	<u>2475</u>	<u>1200</u>
Lõpptulemus	1275		Lõpptulemus	1275	

toodangu hulk on mõningal määral vähenenud. Neid muudatusi analüüsime allpool lähemalt.

Rahalised vahendid on suurenenud 54 tuh. rbl. võrra. See on seotud erifondide kasvu ja ajutise finantsabi saamisega ministeeriumilt.

Vähenenud on lähetatud kaupade summa ja vastavalt sellele ka laenuvõtte teelolevate kaupade tagatisel.

Töötasude ja sotsiaalkindlustuse eraldiste võlgnevus on suurenenud. See laseb oletada, et ka tehase toodangu maht ja töötasufond on suurenenud.

Positiivseks nähtuseks tuleb pidada fakti, et on vähenenud hankijate võlgnevus arveta hangete alal (238 tuh. rbl.), kuna see räägib arveldusdistsipliini tugevnemisest.

Erifondid on suurenenud. See on tingitud sellest, et ettevõtte kasum on suurenenud ja võimaldanud suuremaid eraldamisi ettevõttefondi ja teistes erifondidesse.

Üldkokkuvõttes võib juba esialgsel bilansi vaatlemise etapil märkida, et bilansi suurenemise on tinginud üldiselt positiivsed tootmis- ja finantsalased näitajad.

Pärast seda, kui on välja selgitatud, millised muudatused toimusid bilansis, kerkib küsimus - kas bilansis toimunud muudatused on vastavuses ettevõtte tootmistevõimega? Sellele küsimusele vastamine on vajalik bilansis toimunud muudatuste hindamiseks.

On vaja, et iga ettevõtte mitte ainult ei täidaks temale antud toodangu väljalaske plaani, samuti omahinna alandamise ja kasumiplaani, vaid ka võitleks temale eraldatud vahendite kõige ratsionaalsema kasutamise eest, et selle kaudu ületada vastavaid plaane. Bilansi analüüs võimaldab välja selgitada, millised on ettevõtte edusammud sellel alal. Juba bilansi "lugemisel" saab selle kohta teatava ülevaate, kui võrrelda bilansi muutumist ettevõtte töömahu muutumisega.

Arutluse käik on seejuures järgmine. Normaalses tingimustes oleneb bilansi juurdekasv tootmise suurenemisest. Kui toodangu maht ja realiseerimine on eelmise perioodiga võrreldes suurenenud kiirema tempoga kui bilansi summa, siis võib rääkida vahendite kasutamise paranemisest. Kui aga toodangu

mahu kasv jääb maha bilansi kasvust või vastupidi - toodangu maht väheneb, siis tuleb konstateerida, et antud ettevõttes ei ole vahendite kasutamisega kõik korras.

Eespool püstitatud küsimusele vastamiseks ei piisa bilansi andmetest, tuleb kasutada peale bilansi veel toodangu väljalaske aruannet (vorm nr. 8) ja realiseerimise aruannet (vorm nr. 12). Nendes aruannetes on toodud andmed plaani järgi ja tegelikult kui ka eelmiste perioodide kohta. Seega toodangu mahu kasvu tempo arvutamine ei tekita raskusi.

Mis puutub bilansisse, siis tuleb enne võrdlemisele asumist "puhastada" bilans reguleerivatest kirjetest. Nende säilitamine bilansis moonutaks järeldusi. Meid huvitab reaalse bilansi muutumine. Seega tuleb bilansi üldkokkuvõttest välja jätta kontra-aktiiva ja kontra-passiiva kirjed. Seda protseduuri nimetataksegi bilansi puhastamiseks või brutobilansi netobilansiks muutmiseks.

Brutobilansist kuuluvad kõrvaldamisele järgmised kirjed:

1. Eemaldatud vahendid.
2. Põhivahendite kulumine.
3. Väheväärtuslike ja kiiresti kuluvate esemete kulumine.

Viime läbi bilansi "puhastamise" meil näiteks oleva ettevõtte andmetel.

Tabel 2
(tuh. rbl.)

	seisuga 1. I 58.a. (tuh.rbl.)	seisuga 1. I 59.a. (tuh.rbl.)
Reguleerivad kirjed:		
Eemaldatud vahendid	226	460
Põhivahendite kulumine	898	925
Väheväärtuslike ja kiiresti kuluvate esemete kulumine	308	387
Kokku	1432	1772
Brutobilans	9809	11084
miinus reguleerivad kirjed	1432	1772
Netobilans	8377	9312

Seega netobilansi juurdekasv on 935 tuh. rbl. (9312-8377) ehk 11,1%.

Tehas laskis 1958.a. toodangut välja 13 124 tuh. rbl. väärtuses. Seega suurenes toodangu maht aruandeaastal võrreldes eelmise aastaga 14%. Realiseerimise plaan täideti 1958.a. 105,1%-liselt.

Toodud andmetest nähtub, et tehase bilansi summa kasv on õigustatud. Võrreldes bilansi summa kasvu ja toodangu mahu kasvu, võime teha järelduse, et ettevõtte on parandanud vahendite kasutamist (netobilansi kasvutempo on aeglasem kui toodangu üldmahu kasvutempo).

Bilansi aktiva B osa "Normeeritud käibevahendid" lähem vaatlemine annab vastuse küsimusele, kuidas on kinni peetud normeeritavate käibevahendite normatiividest.

Tartu Autoremonditehase kohta tuleb öelda, et normatiividest ei ole kinni peetud ei aasta alguse ega lõpu seisuga. Ülenormatiivsed varud esinevad peaaegu kõikide materiaalsete väärtuste liikide osas. Mis on niisuguse nähtuse põhjuseks, seda peab selgitama edasine analüüs (vt. normeeritavate käibevahendite analüüs).

Bilansi esialgsel jälgimisel tuleb vaadata, kas ei esine niisuguseid finantsilist seisundit negatiivselt iseloomustavaid kirjeid, nagu "Tähtajaks tasumata riigipanga laenud" (passiva C osa), "Hankijatele tähtajaks tasumata maksenõuded" (passiva C osa), "Aktseptist keeldumise tõttu ostjate juures vastutaval hoiul olevad kaubad" (aktiva C osa). Niisuguste kirjete esinemise korral tuleb edasise analüüsi käigus pöörata neile erilist tähelepanu.

Käsitletud esimesel bilansi analüüsi etapil on konstateeriv iseloom. Terve rida küsimusi jäi lõpuni välja selgitamata. Põhjalikuma analüüsi jaoks on vaja siduda analüüsiga aruannete juurde käivaid lisasid ettevõtte üksikute majanduslike näitajate kohta.

Eriti põhjaliku analüüsi teostamine on võimalik ainult ettevõttes kohapeal, kus analüüsija käsutuses peale aruandandmete on igasugused arvestusandmed, samuti ka arvestus-

välise iseloomuga andmed. Kontrolli- ja rahandusorganid kasutavad niisugust põhjalikku analüüsimise vormi: dokumentaal-revisjonid, eriküsimusi käsitlevad kontrollimised, nagu käibemaksu arvestuse õigsuse kontroll, töötasufondi kasutamise kontroll, plaani täitmise arvestuse õigsuse kontroll, kassadistsipliinist kinnipidamise kontroll jne. Küllaltki tõhusat analüüsi võib teostada ettevõtete aruannete ja nende lisade põhjal. Aruannete hulgas on aga esimesel kohal bilanss, mis annab raamatupidamise sünteetiliste kontode konkreetsetele arvudele rajatud kokkuvõtte ettevõtte finantsilisest seisukorrast.

Iga majandusmees ja rahandusalal töötaja peab ettevõtte bilanssi kätte võttes oskama selles kiiresti orienteeruda ja olema võimeline andma lühikese vaatluse järele omapoolse hinnangu ettevõtte seisukorra ja aruandeperioodil bilansis toimunud muudatuste kohta, s.t. peab oskama näha arvude taga tegelikku olukorda, oskama "lugeda" bilanssi.

3. Ettevõtte omakäibevahendite analüüs

Omakäibevahendite analüüsi metoodikas võib eraldada järgmisi küsimusi:

1. Ettevõtte omakäibevahenditega varustatuse analüüs.
2. Omakäibevahendite puudujäägi põhjuste ja katteallikate analüüs.
3. Omakäibevahendite ülejäägi põhjuste ja kasutamise vormide analüüs.

Nagu juba varem märgitud, on põhiliseks ettevõtte vahendite allikaks põhikirjafond. Vajaduse korral võib ettevõtte saada käibevahendite täiendust veel riigieelarvest või kõrgemalseisvalt organisatsioonilt. Käibevahendite täiendamiseks läheb ka osa kasumit.

Omavahenditega võrdsustatakse, nagu eespool märgitud, teatud võõrvahendid, nagu riigipanga krediidid uue tehnika juurutamiseks ja tootmise tehnoloogia paremustamiseks või laiatarbekaupade tootmiseks ning nn. püsivpassiva (minimaalne töötasude võlgnevus, käibe alusel krediteerimise puhul

ära võetud vahendid jt.). Need allikad on näidatud passivas A osas "Oma- ja nendega võrdsustatud vahendite allikad". Nimetatud allikad on ette nähtud põhivahendite ja käibest eemaldatud vahendite katmiseks (aktiva osa A) ja ülejäävas osas normeeritavate kaubalis-materiaalsete väärtuste muretsemiseks. Järelikult, kui oma- ja nendega võrdsustatud vahendite allikatest (passiva A osa kokkuvõte) lahutada põhivahendite ja käibeväliste aktivade summa (aktiva A osa kokkuvõte), siis vahe moodustab omavahendite summa, mis on käibes. Praktikas neid vahendeid nimetatakse oma- ja nendega võrdsustatud käibevahenditeks.

Meil näiteks oleva bilansi andmetel leiame oma- ja nendega võrdsustatud käibevahendite summa järgmiselt:

	seisuga 1. I 1958.a.	seisuga 1. I 1959.a.
Kokku bilansi passiva A osa rühmad I - VI	8008	8017
+ Püsivpassivad normatiivide piires	83	1033
	<hr/>	<hr/>
	Kokku 8091	9050
- Aktiva A osa kokkuvõte	5149	5839
	<hr/>	<hr/>
Oma- ja nendega võrdsustatud käibevahendite olem	2942	3211

Oma- ja nendega võrdsustatud käibevahendite olem on toodud ära ka bilansis (vt. bilansi aktiva rida 11).

Selleks, et analüüsida oma- ja nendega võrdsustatud vahendite allikate kasutamist ja selgitada, missugused konkreet sed allikad lähevad normeeritavate vahendite katmiseks, viime läbi järgmise arvestuse:

Vahendite allikate kasutamise nende liikide järgi
seisuga 1. I 1959.a.

Tabel 4
(tuh. rbl.)

Vahendite allikad	Põhikirja- fond koos põhiva- hendite kulumise- ga	Panga- kredii- did meh- haniseerimiseks jne.	Kasum	Püsiv- passi- vad	Kokku
Vahendite paigutus					
Kokku allikaid	7182	-	835	1033	9050
Põhivahendite katteks	5379	-	-	-	5379
Käibeväliste aktivate katteks	-	-	460	-	460
Jääk = oma- ja nendega võrdsustatud käibevahendite olem	1803	-	375	1033	3211
Oma- ja nendega võrdsustatud käibevahendite struktuur (%-des)	56,1	-	11,7	32,2	100

Nagu arvestus näitab, on käesoleval juhul ettevõtte põhivahendid kaetud põhikirjafondiga. Põhivahendite katteallikaks võib olla ka riigipanga krediit mehhaniseerimiseks ja tehniliseks täiustamiseks.

Käibevahendid võivad olla kaetud mitte ainult riigi poolt antud summadega (põhikirjafond), vaid ka kasumi ja püsivpassivatega. Omakäibevahendite struktuuri vaadeldes näeme, et antud juhul ca 56% omakäibevahenditest on kaetud põhikirjafondiga. Suur on ka püsivpassivate osatähtsus - ca 32%. Püsivpassivate suur osatähtsus on omane ettevõtetele, keda krediteeritakse käibe alusel.

Omakäibevahendite summa on aasta jooksul kasvanud 269 tuh. rbl. võrra (3211 - 2942). Tekib küsimus, missuguste allikate arvel on see muudatus toimunud? Selle selgitamiseks analüüsime üksikute allikate muutumist:

Tabel 5
(tuh. rbl.)

	Seisuga 1. I 58.a.	Seisuga 1. I 59.a.	Muudatu- sed
1. Põhikirjafond koos põ- hivahendite kulumisega	7728	7182	-546
2. Panga krediidid mehha- niseerimiseks ja toot- mistehnoloogia täiusta- miseks	-	-	-
3. Kasum	280	835	+555
4. Püsi-passivad	83	1033	+950
Kokku			+959
5. Põhivahendid ja käibeväli- sed aktivad	5149	5839	+690
Omavahendite kasv ületab põhivahendite ja käibe- välise aktive kasvu			+269

Tabelist nr. 5 nähtub, et omakäibevahendite olemi kasv on toimunud püsi-passivate ja kasumi suurenemise arvel. Püsi-passivate järsu suurenemise põhjuseks oli käibe alusel krediteerimisele üleminek, selle võrra on vastavalt vähenenud põhikirjafond, nii et tegelikult omakäibevahendite kasvu allikaks tuleb lugeda kasumi suurenemist.

Edasi kuulub vaatlemisele küsimus: Kas ettevõtte on kül-
laldasel määral varustatud omakäibevahenditega? Et sellele küsimusele vastata, tuleb omakäibevahendite tegelik olem kõrvutada plaanilisega, mis on toodud ära bilansi aktiva B osas veergudes "normatiivid".

Omakäibevahendite plaanilise ja tegeliku summa võrdlemisel võib esineda kolm eri tagajärge:

- a) omakäibevahendite tegelik olem ühtub plaanilise sum-
maga;
- b) omakäibevahendite tegelik olem ületab plaanilise;
- c) omakäibevahendite tegelik olem ei kata normatiive.

Esimene juhtum iseloomustab normaalset (ideaalset) olukorda omakäibevahendite olemitajunemisel, samal ajal, kui kaks järgmist iseloomustavad kõrvalekaldumisi normaalsest olukorrast. Seepärast tulevad analüüsimisele ainult teine või kolmas juhtum.

Kolmanda juhtumi puhul kerkib küsimus: mille tagajärjel on tekkinud ettevõttes käibevahendite puudujääk ja milliste allikate arvel ettevõtte sellele katab.

Nagu teada, toimub omakäibevahendite juurdekasv ettevõttes peamiselt sisemiste akumulatsioonide, s.o. kasumi arvel. Sellest järeldus, et üheks kõige sagedamaks omakäibevahendite puudujäägi põhjuseks on omahinnaplaani ja selle tagajärjel kasumiplaani mittetäitmine. Arusaadav on, et kui ettevõtte kasum on alla plaani ehk esinevad mitteplaanilised kahjumid, siis kutsub see esile käibevahendite puudujäägi. Rahanduse organeile on ettevõtte kohustatud tasuma maksed plaaniliselt kasumilt, vaatamata sellele, milline on tegelik kasum, see mõjustab omakäibevahendite olemit.

Praktikas võib esineda juhtumeid, kus käibevahendite puudujääk on tekkinud seoses vahendite liigse eraldamisega kõrgemalseisva organisatsiooni käsutusse seoses vahendite süsteemisisesse ümberjaotamisega.

Millega ettevõtte võib kompenseerida käibevahendite puudujäägi?

Selle küsimuse parimaks lahenduseks on omakäibevahendite ringluse kiirendamine. Kiirendades käibevahendite ringlust, vähendab ettevõtte vajadust nendes. Vähendades käibevahendite faktiilist vajadust, tuleb vähendada ka normatiivi, et saavutada uuesti tasakaal.

Enamal juhtudel kaetakse aga puudujääk mitmesuguste teiste allikate arvel. Eelkõige kuulub siia käibevahendite täiendamine kõrgemalseisva organisatsiooni poolt, Ministrite Nõukogu otsusel erifondide vabade jääkide ärakasutamine põhikirjafondi täiendamiseks (nii näit. amortisatsioonifondi vaba jäägi ärakasutamine). Ettevõtte, kes on maksnud plaanilise kasumi järgi rohkem kasumieraldisi, kui tegelik kasum seda nõuab, saavad pärast ümberarvestuse tegemist üle

makstud summa tagasi.

Juhul, kui nimetatud summadest ei piisa käibevahendite puudujäägi katmiseks ja puudujääk on küllaltki suur, siis niisugusel juhul tekivad ettevõttel hankijatele tähtajaks tasumata maksed, võlgnevused rahandusorganitele ja jäävad tähtajaks tasumata riigipanga laenud, ühesõnaga - kujunevad finantsilised raskused. Seega käibevahendite puudujääk toob endaga kaasa ühest küljest häireid ettevõtte oma finantsmajanduses ja samal ajal pidurdab ka teiste ettevõtete tööd, kes on seotud antud ettevõttega finants-majanduslike sidemetega.

Sagedasemaks liigsete omakäibevahendite tekkimise põhjuseks on üleplaaneline kasum. 50% üleplaanelisest kasumist kantakse riigieelarvesse, kuid kõrge üleplaanelise kasumi summa puhul on ettevõtte käsutusse jääv osa küllaltki suur. Liigsete käibevahendite kujunemise võivad esile kutsuda ka muud põhjused:

1) liigne finantseerimine kõrgemalseisva asutuse poolt ettevõtte käibevahendite täiendamiseks;

2) kohustuste täitmata jätmise kasumieraldiste osas jt. Millised on liigsete käibevahendite kasutamise vormid?

Paremal juhul akumulereuvad liigsed käibevahendid rahaliste vahenditena. Rahalised vahendid hoitakse riigipangas, kes kasutab ettevõtete vabu vahendeid lühiajaliseks krediteerimiseks. Teisiti - omakäibevahendite ülejääk mobiliseeritakse panga poolt lühiajalise krediteerimise ressurtside laiendamiseks.

Kuid praktikas võib kohata ettevõtete poolt ka ebamajanduslikke liigsete omakäibevahendite kasutamise vorme. Mõned ettevõtted loovad näiteks nende vahendite arvel kaubalis-materiaalsete väärtuste ülenormatiivsed varud, pidurdades seega tootmisvarude normaalset liikumist ja aeglustades nende väärtuste käivet. Sellisel juhul asendavad ettevõtte liigsed omakäibevahendid riigipanga kredite ja ettevõtted jäävad kõrvale riigipanga kontrollist rubla abil.

Kasutades omakäibevahendite vabu jääke, ei esita niisugused ettevõtted tihti õigeaegselt ostjate vastu arveid in-

kassoks, mistõttu ettevõtete omakäibevahendite vabad jäägid, külmuvad kauaks kinni debitoorsesse võlgnevusesse. Tihti tuleb ette juhtumeid, kus omakäibevahendite vabad jäägid on immobiliseeritud (paigutatud mitte sihipäraselt) sama ettevõtte teiste ülesannete teostamiseks (kapitaalmahutustesse, kapitaalremontidesse jne.)

Vaatleme, kuidas oli varustatud omakäibevahenditega Tartu Autoremonditehas 1958.a. Selleks võrdleme omakäibevahendite olemit normatiivide üldsummaga. (vt. tabel 6 lk.20).

Nagu nähtub tabelist, on Tartu Autoremonditehasel omakäibevahendeid liigselt võrreldes normatiividega nii aasta alguseks kui ka aasta lõpuks. Omakäibevahendite liigsus on

Tabel 6
(tuh. rbl.)

	Aasta algul	Aasta lõpul
Omakäibevahendite olem	2942	3211
Normatiivid	2868	3163
Omakäibevahendite liigsus	74	48

tingitud tootmis- ja realiseerimisplaanide ületamisest, millega käis kaasas ka kasumi suurenemine. Omakäibevahendite ülejääk on ära kasutatud ülenormatiivsete tootmisvarude muretsemiseks.

Juba eespool oli märgitud, et Tartu Autoremonditehase normeeritavate varude tegelikud seisud ületavad normatiive. Samuti ületavad need seisud tegeliku käibevahendite olemit.

Tabel 7
(tuh. rbl.)

	Aasta algul	Aasta lõpul
Omakäibevahendite olem	2942	3211
Normeeritavate vahendite tegelikud jäägid	3018	3687
Normeeritavate vahendite tege-		

Omakäibevahendite olemit ületav osa on kaetud võlgnevusega hankijatele aktsepteeritud maksenuete alal ja ministeeriumilt ajutise finantsabina saadud vahenditega (300 tuh. rbl.).

4. Normeeritavate käibevahendite analüüs

Ettevõtte paigutab oma käibevahendid tootmisvarudesse, lõpetamata toodangusse, valmistoodangusse ja teistesse normeeritavatesse varudesse. Normeeritavate käibevahendite üldsumma ja üksikute kaubalis-materiaalsete väärtuste varud peavad olema normatiivide piirides, seega küllaldased selleks, et tagada tootmisprotsessi pidevus.

Käibevahendite kasutamine seisneb mitte ainult nende plaanipärasel paigutamisel. Ettevõtte käibevahendite ratsionaalne kasutamine tähendab ühtlasi ka võitlust nende käibe kiirendamise eest.

Sellest tulenevad ka ettevõtte käibevahendite edasise analüüsi ülesanded, mis seisnevad järgmises:

a) analüüsida ettevõtte varustatust normeeritavate kaubalis-materiaalsete väärtustega, lähtudes nende tegelikest seisudest;

b) analüüsida normeeritavate kaubalis-materiaalsete väärtuste plaanilist ja tegelikku käibekiirust ja sellega määrata nende kasutamise efektiivsus.

Selleks, et analüüsida ettevõtte varustatust normeeritavate käibevahenditega, tuleb nende tegelik seis kõrvutada normatiiviga (vt. normatiivid ja tegelikud jäägid bilansi aktivas real 29). Niisugusel kõrvutamisel võib ilmneda, et:

a) normeeritavate käibevahendite tegelik seis ühtub või peaaegu ühtub plaanilise normatiiviga;

b) normeeritavate käibevahendite tegelik seis on plaanilisest normatiivist väiksem;

c) normeeritavate käibevahendite tegelik seis on plaani-

lisest normatiivist suurem.

Vaatlemist nõuavad eriti teine ja kolmas juht, kuna kaubalis-materiaalsete väärtuste õigustamata liigsus võrreldes normatiividega on ebamajanduslik samuti, nagu on seda nende allanormatiivsus. Ettevõtte mitteküllaldane varustatus normeeritavate käibevahenditega võib olla ebarütmilise töö või isegi tööseisakute põhjustajaks. Ja vastupidi - ülenormatiivsete materiaalsete väärtuste varude kuhjumine tähendab ühelt poolt riiklike vahendite "kinnikülmutamist", teisest küljest nõrgendab võitlust vahendite parema ärakasutamise eest ettevõttes.

Põhjused, miks normeeritavate aktive tegelik seis on plaanilisest väiksem, võivad olla järgmised:

a) ettevõtte halb materiaalne ja tehniline varustamine. Sellisel juhul ei rahulda materjalide laovarud üldreeglina vajadusi (võib esineda ka vastupidiseid juhtumeid, kus ebakorrapärasest varustamisest tingituna loovad ettevõtted endile ülenormatiivsed varud);

b) toodangu plaanide ületamine.

Ülenormatiivsete materiaalsete väärtuste varude analüüsimisel tuleb välja selgitada nende kogunemise põhjused. Kui ülenormatiivsed varud on sesoonse iseloomuga või nad on seotud tootmise laiendamisega ehk on tingitud muudest objektiivsetest põhjustest, mis ei sõltu ettevõttest, tuleb neid vaadelda kui õigustatud varusid. Niisugused varud peavad olema kaetud panga plaanilise krediidiga. Teistel juhtudel kujutavad ülenormatiivsed varud endast ühte käibevahendite immobilisatsiooni vormi, mis avaldub näiteks liigses defitsiitsete materjalide varumises tagavaraks, mittevajalike ja mittelikviidsete materjalide olemasolus, poolvalmis või mittekomplektses toodangus, praagi mittemahakandmises kuludeks, tarbijaskonna poolt mittevajatavas valmistoodangus jne.

Seoses sellega tuleb märkida, et ettevõtete direktoritele on antud laiad õigused liigsete ja mittevajalike materiaalsete väärtuste realiseerimiseks, kuid tihti meie ettevõtete direktorid ei kasuta neid õigusi küllaldaselt.

Ettevõtte normeeritavate käibevahendite edasisel analüü-

simisel tuleb kohapeal kontrollida nende tegelikku koosseisu. Normeeritavate materiaalsete väärtuste üldkokkuvõtte taga on tihti peidus mittevajalikud ja ebalikviidsed materjalide varud.

Esineb juhtumeid, kus normeeritavate aktive üldsumma langeb täielikult ühte normatiiviga, kuid üksikute materiaalsete väärtuste kogustes võivad esineda tunduval kõrvalekaldumised: ühte materjali on liialt, kuna teist väga napilt. Sellisel juhul positiivsed ja negatiivsed kõrvalekaldumised katavad vastastikku üksteist ja selle tulemusena üldkokkuvõtte varjab endas ebamajanduslikke kõrvalekaldumisi normeeritavate varude struktuuris.

Vaatleme, milline on olukord meie poolt analüüsitava ettevõttes.

Nagu nägime bilansikirjete muutumise analüüsimisel, on tootmisvarud aasta jooksul suurenenud 495 tuh. rubl. ulatuses. Samuti nägime eespool, et tehase toodangu maht on eelmise aastaga võrreldes suurenenud 14%. Autoremonditehas täitis oma 1958.a. kogutoodangu plaani 105,6-protsendiliselt.

1958.a. tootmisplaani eduka täitmise tagamiseks suurendati tehase käibevahendite normatiivi 1871 tuh. rublalt aasta algul 2144 tuh. rublani aasta lõpuks, s.o. 273 tuh. rubl. võrra. Normeeritavate käibevahendite tegelike seisude ja normatiivide võrdlemiseks koostame tabeli nr. 8, lk.24.

Tabelist nähtub, et normeeritavate käibevahendite tegelikud seisud ületavad normatiive nii aasta algul kui ka aasta lõpul, kusjuures ilmneb tugev kasvutendents. Kui aasta algul ületasid tegelikud seisud normatiive 13,9%, siis aasta lõpuks on vahe tõusnud 20,8%-ni. Võttes arvesse, et tehase ületas kogutoodangu plaani 5,8% võrra, peab märkima, et tehase on hankinud endale liigselt tootmisvarusid, mida ta ei ole jõudnud ära kasutada ja milliste tagavarade loomine ei ole õigustatud.

Jälgides üksikuid normeeritavate vahendite liike, näeme, et suhteliselt kõige suuremad on abimaterjalide ülenormatiivsed varud, mis aasta algul ületavad normatiivi 47,3%,

Tartu Autoremonditehase normeeritavad käibevarendid

Tabel 8
(tuh. rubl.)

Toorained ja põhimaterjalid	norma- tiiv	tege- lik	seisuga 1. I 1958. a.		seisuga 1. I 1959. a.			
			hälve üle(+) alla(-) norma- tiivl	hälbe norma- tiiv	hälve üle(+) alla(-) norma- tiivl	hälbe norma- tiiv		
Abimaterjalid	993	1105	+ 112	11,3	1120	1333	+213	19,0
Kütus	114	168	+ 54	47,3	93	157	+ 64	68,8
Taara	61	16	- 45	-73,7	46	51	+ 5	10,8
Varuosad	16	18	+ 2	12,5	16	18	+ 2	12,5
Väherkärtuslikud esemed	362	466	+ 104	28,7	487	559	+ 72	14,7
	325	359	+ 34	10,4	382	472	+ 90	23,5
Tootmisvarud kokku	1871	2132	+ 261	13,9	2144	2590	+446	20,8
Lõpetamata toodang	554	580	+ 26	4,6	512	536	+ 24	4,6
Valmistoodang	427	256	+ 171	-60 %	498	551	+ 53	10,6
Tulevaste perioodide kulud	16	8	- 8	-50,0	9	10	+ 1	11,1
Normeeritavaid käibevar- hendeid kokku	2868	2976	+ 108	3,7	3163	3687	+524	16,5

aasta lõpul aga 68,8 %. Suurenenud on ta põhimaterjalide ja ostetud pooltoodete varud, mis ületavad aasta lõpul normatiivi 19,0 %. Kütte osas aasta algul ei olnud normatiiv täidetud, tegelikud varud moodustasid normatiivist ainult 26,3 %. Aasta lõpuks ületati aga normatiiv 10,8 %-liselt. Väheväärtuslikke ja kiiresti kuluvaid esemeid on aasta lõpu seisuga üle normatiivi 23,5 % ulatuses.

Bilanss ei võimalda lähemalt selgitada, millest on tingitud nii suur normatiivide ületamine. Täpsemalt saab ettevõtte materjalidega varustamist analüüsida analüütilise arvepidamise andmete põhjal, milles kajastuvad materjalide jäägid nende konkreetsete nimetuste ja sortide järgi. Analüütilise arvestuse andmetest selgub, et tehase materiaalne ja tehniline varustamine ei ole normaalne: materjalid on saabunud tihti hilinemisega ja reast materjalidest on olnud puudus. Näit. ei ole saadud küllaldasest koguses konstruktsioonterast, torusid, tihendeid jne. Küllaldaselt ei olnud ka autoosi (bensiinipaake, autoraame jne.). Seega võib teha järelduse, et materiaalne ja tehniline varustamine ei vastanud nõuetele ja üksikute materjalide puudumine takistas tootmist. Võimaluse korral aga hangib ettevõtte endale materjale pikemaks ajavahemikuks, kui see on ette nähtud normatiivide arvutamisel ja määramisel. See ongi ülenormatiivsete varude tekkimise põhjuseks.

Materiaalse ja tehnilise varustamise otsustav parandamine ja vajalike osade ning materjalide õigeaegse saamise kindlustamine loob eeldused tootmisvarude viimiseks normatiivide piiridesse. Senikaua, kui tehas ja vastavad varumisorganisatsioonid ei paranda oma tööd selles osas, on ka paratamatu ülenormatiivsete materjalide varude olemasolu. Muidugi ei saa ülenormatiivseid varusid pidevalt kasvada lasta ja liigsed materjalid tuleb püüda realiseerida. 1958.a. jooksul on Tartu Autoremonditehas realiseerinud ülenormatiivseid ja liigseid materiaalseid väärtusi 424 tuh. rbl. väärtuses.

5. Käibevahendite käibekiiruse analüüs

Kõige paremini iseloomustab ettevõtte käibevahendite kasutamise efektiivsust käibevahendite käibekiirus.

Ettevõtte käibevahendid on pidevas liikumises teostades ringkäiku, milles nad muudavad oma olemust.

Käibevahendite käibekiirusest oleneb ettevõttele vajalik käibevahendite hulk. Mida kiiremini ringlevad käibevahendid, seda vähem on neid vaja tootmiseks tootmise mahu saamiseks jäädes ja vastupidi - käibevahendite ringluse aeglustamine toob endaga kaasa vajaduse täiendavate käibevahendite järele.

Käibevahendite ringluse kiirendamine on iga ettevõtte ülesandeks. Selle ülesande edukas lahendamine võimaldab riigile laiendada tootmist vahendite minimaalse mahutamisega ja kiirendada majanduslikku arengut olemasolevate vahenditega.

Käibevahendite ringlemist iseloomustavad 3 näitajat:

1. käibesagedus - käivete arv aruande- või plaaniperioodil (ks);
2. käibevälde - ühe käibe kestus päevades (kv);
3. käibevahendite kasutamise koefitsient (kk).

Selleks, et leida käibesagedus, tuleb realiseeritud toodangu maksumus hulghindades (ilma käibemaksuta) jagada käibevahendite keskmisele jäägile teatud perioodis. Viimane koosneb tooraine, materjalide, lõpetamata toodangu, valmis- toodangu, taara, kütuse, rahaliste vahendite, debitoorse võlgnevuse jne. keskmiste jääkide summast.

Käibevälte määramiseks tuleb käibevahendite summa jagada laekumistele realiseerimisest hulghindades (ilma käibemaksuta) ja saadud tulemus korrutada analüüsitava perioodi päevade arvuga.

Järelikult, selleks et arvutada käibevahendite käibekiiruse näitajaid, on vaja eelnevalt määrata kindlaks 3 elementi:

- a) ettevõtte käibevahendite keskmised varud (V).

Need saadakse järgmiselt: kuu keskmised varud leitakse kuu alguse ja lõpu jääkide keskmise aritmeerilisena, kvarta-

li keskmised varud - kolme kuu keskmiste varude aritmeetilise keskmisena, aasta keskmised varud - nelja kvartali keskmiste varude aritmeetilise keskmisena.

Aasta ja kvartali keskmised varud võib leida ka teisel meetodil. Näit. aasta keskmised varud leitakse järgmiselt: varud iga kuu 1. kuupäeva seisuga liidetakse, kusjuures aasta alguse ja lõpu varud võetakse poolles suuruses ja tulemus jagatakse kuude arvule (12-le).

Nii leitakse tooraine, materjalide, kütuse jt. tootmisvarude, lõpetamata toodangu ja omatoodetud pooltoodete, tulevaste perioodide kulude ja valmistoodangu perioodikeskmised varud.

Kõigi käibevahendite käibekiiruse kindlaksmääramisel tuleb lisandada loetletutele nn. mitternormeeritavad käibevahendid. Siia kuuluvad:

- 1) lähetatud kaubad ja teostatud tööd;
- 2) ostjate poolt tähtjaks tasumata kaubad;
- 3) kõik debitoorse võlgnevuse liigid;
- 4) rahalised vahendid (väljaarvatud arvelduskontos olev jääk riigipangas).

Käibevahendite käibekiiruse arvutamisel soovitatakse mitternormeeritavatest vahenditest välja jätta arvelduskontol riigipangas olevad vahendid, kuna need vahendid, kuigi kuuluvad ettevõttele, on ära kasutatud riigipanga poolt.

Kui ettevõtte bilansis esineb summased, mis peegeldavad käibevahendite ebaõiget või ebaseaduslikku kasutamist, siis arvatakse sellised summad mitternormeeritavate käibevahendite juurde, kuna nad aeglustavad ettevõtte vahendite üldist käivet. Need summad võivad üksikul juhtudel koosneda käibevahendite kulutustest kapitaalremondiks ja kapitaalmahutusteks, ülekulutustest erifinantseerimise korras kaetavais kuludes, ülekulutustest erifondide arvel, tööliste ja teenistujate võlgnevusest seoses laenudega individuaalelamute ehitamiseks osas, mis ületab eripangalt saadud laenu summa jne.

b) päevade arv perioodis (A). Kuu päevade arvuks võetakse 30, kvartalis - 90, aastas - 360 päeva;

c) laekumised kaubatoodangu realiseerimisest (K). See summa võetakse kaubatoodangu realiseerimise aruandest (ettevõtte hulgihindades).

Kasutades toodud tähiseid, võime esitada käibekiiruse näitajad järgmiste valemitega:

$$1) \text{ käibesagedus} = \frac{K}{V};$$

$$2) \text{ käibevälde} = \frac{V \times A}{K};$$

$$3) \text{ käibevahendite kasutamise koefitsient} \frac{x}{K} = \frac{V}{K}.$$

Nende valemite järgi võib arvutada käibekiiruse näitajad nii kõikide käibevahendite kohta tervikuna (normeeritavad + mitternormeeritavad) kui ka normeeritavate vahendite kohta eraldi, samuti normeeritavate vahendite üksikute liikide kohta.

Vahendite käibe näitajaks (K), loetakse tootmisvarude puhul vahendite kulu summa aasta jooksul, lõpetamata toodangu puhul - väljalastud toodang tehase omahinnas ja valmistoodangu puhul perioodi jooksul realiseeritud kaupade kogusumma.

Tartu Autoremonditehase käibevahendite varud ja käibed olid 1958.a. järgmised:

Tabel 8
(Tuh.rbl.)

	Plaan	Tegelik
<u>Aasta keskmised käibevahendite jäägid</u>		
Tootmisvarud	2007	2512
Lõpetamata toodang	533	607
Valmistoodang	464	512
<u>Käibed aasta jooksul</u>		
Tootmisvarud	8694	8857
Väljalastud toodangut	11 855	12 306
Lähetatud toodangut	12 040	12 562
Realiseeritud toodangut	12 148	12 772

Leiame nende andmete alusel näitene käibevälte

Tabel 9
(päevades)

	Plaan	Tegelik	Hälve plaanist (+ -)
Tootmisvarud	$\frac{2007 \times 360}{8694} = 83$	$\frac{2512 \times 360}{8857} = 102$	+19
Lõpetamata toodang	$\frac{533 \times 360}{11855} = 16$	$\frac{607 \times 360}{12306} = 18$	+ 2
Valmistoodang	$\frac{464 \times 360}{12040} = 14$	$\frac{512 \times 360}{12562} = 15$	+ 1
Kokku	$\frac{3004 \times 360}{12148} = 89$	$\frac{3631 \times 360}{12772} = 102$	+13

Nagu näitavad toodud andmed, on kõikide normeeritavate käibevahendite käive võrreldes plaaniga aeglustunud 13 päeva võrra.

Vaadeldes üksikuid normeeritavate käibevahendite gruppe, näeme, et kõige rohkem on mõju avaldanud käibe aeglustamisele tootmisvarude suurenemine. Samale tulemusele jõudsiime ka eespool analüüsides normeeritavate vahendite seisuga ja normatiive.

See järeldus saab veelgi konkreetsemaks, kui tabel 9 andmeid kasutades leiame, kuidas üksikute gruppide käibevälde mõjustas kõikide normeeritavate käibevahendite keskmist käibevälde. Selleks koostame järgmise tabeli:

Tabel 10
(päevades)

	Plaan	Tegelik	Hälve plaanist (+ -)
Tootmisvarud	$\frac{83 \times 8694}{12148} = 60$	$\frac{102 \times 8857}{12772} = 71$	+ 11
Lõpetamata toodang	$\frac{16 \times 11855}{12148} = 16$	$\frac{18 \times 12306}{12772} = 17$	+ 1
Valmistoodang	$\frac{14 \times 12040}{12148} = 14$	$\frac{15 \times 12562}{12772} = 15$	+ 1
Üldse	89	102	+ 13

Ka neist andmeist võime järeldada, et kõige rohkem mõ-justas käibevahendite käibekiirust tootmisvarude käibe aeg-
lustamine, kuna lõpetamata toodangu ja valmistoodangu käi-
bekiiruse häälbimine on vähema tähtsusega. Tootmisvarude käi-
bekiiruse aeglustamine 19 päeva võrra tõi kaasa kõigi nor-
meeritavate käibevahendite käibekiiruse häälbimise plaanili-
sest 11 päeva võrra, lõpetamata toodangu varude suurenemise
normatiiviga võrreldes põhjustas kõikide normeeritavate käi-
bevahendite käibekiiruse häälbimise 1 päeva võrra.

Kõikide käibevahendite käibekiiruse leiame järgmiselt:
normeeritavate vahendite aasta keskmised jäägid

2631 tuh.rbl.

mittenormeeritavate vahendite aasta
keskmised jäägid

303,5 --

kokku aasta keskmine käibevahendite
jääk

3934,5 --

Kõikide käibevahendite käibevälde = $\frac{3934,5 \times 360}{12772} = 111$
päeva

Seda näitajat võrreldakse eelmiste aastate analoogi-
liste näitajatega.

Mittenormeeritavate käibevahendite keskmine jääk on
leitud aastabilansi asusel järgmiselt:

(tuh.rbl.)

	aasta algu- se seisuga	aasta lõpu seisuga
Rahalise vahendid (väljaarvatud vahendite jääk arvelduskontol)	4	-
Lähetatud kaubad	279	251
Ostjate poolt tähtajaks tasumata kaubad	29	28
Debitoorne võlgnevus	4	12
Kokku	316	291

Mittenormeeritavate vahendite aasta keskmine jääk

$(316 + 291) : 2 = 303,5$

Pangalaenude kasutamise analüüs

Sotsialistlike ettevõtete isemajanduslik tegevus eeldab mitmesuguste pangakrediitide kasutamist. Pangakrediitide kasutamine aitab kaasa kontrolli teostamisele rubla abil riigi poolt üksikute ettevõtete töö üle.

Pangakrediidid, tehes koos ettevõtte käibevahenditega osalise või täieliku ringkäigu, pöörduvad alati tagasi oma esialgse rahalise vormi juurde. Seda asjaolu kasutabki pank ära kontrollifunktsiooni teostamisel kaubalis-materiaalsete väärtuste ringlemise üle. Andes välja laene ja sidudes need ettevõtte vahenditega ühtses käibes, saab riigipank võimaluse kontrollida laenu abil kogu tootmise ja realiseerimise protsessi. Seda kontrolli teostab pank krediitide sihipärasuse, tähtajalisuse ja tagastatavuse printsiibist kinnipidamise kindlustatuse jälgimise teel.

Andes ettevõttele sihtotstarbelist, tähtajalist ja tagastatavat krediiti, jälgib pank vahendite kasutamise efektiivsust, nende plaanipärasust ringlemist. Krediidi tagastamise tähtajad on seotud ettevõtte vahendite ringlemise tähtaegadega, seoses sellega on ettevõtte sunnitud õigeaegselt täitma oma tootmis-, varustamis- ja realiseerimisplaanid.

Peamisteks pangakrediidi objektideks ettevõttes on:

- a) ülennormatiivsed kaubalis-materiaalsete väärtuste varud (s.o. materjalide, tooraine, kütuse jt. varud, lõpetamata ja valmistoodangu jäägid jne.;
- b) arveldusoperatsioonid (teelolevad arveldusdokumendid, täekiraamatud arveldusteks transpordiorganisatsioonidega, akreditiivid, erikontod jne.);

Isemajandamise tingimustes on ettevõtte kohustatud kasutama pangakrediite, kui tal on olemas plaanipärane krediidiobjekt. Kasutades pangakrediite, kui seaduslikku allikat täiendavate käibevahendite saamiseks, hoiab ettevõtte seega oma finantsilise seisundi vajalikul tasemel, täidab õigeaegselt tähtajalised kohustused ja seega peab kinni arveldus-finantsdistsipliinist.

Praktikas tuleb tihti ette kõrvalekaldumisi ettenähtud

krediteerimise korrast. Ühest küljest tuleb ette pangakrediitide mitteküllaldast kasutamist, teisest küljest nende liigset saamist. Mõlemad juhud on ühteviisi ebasoovitavad. Kui pangakrediitide mitteplaaniäärane kasutamine ettevõtte poolt toob sageli kaasa arveldusdistsipliini rikkumisi, siis krediitide üleliigne väljaandmine ettevõttele nõrgendab panga kontrolli rubla abil, vähendab ettevõtte initsiatiivi võitluses käibevahendite käibekiiruse suurendamise eest.

Peamiselt on krediidi mitteküllaldane kasutamine tingitud järgmistest põhjustest:

a) liigsete omakäibevahendite olemasolu ettevõttes. Niisugusel juhul panga krediidid muutuvad mittevajalikuks, kuna ettevõtte ülenormatiivsed varud kaetakse liigsete omakäibevahenditega;

b) õigustamata või mittetäisväärtuslike krediidi objektide olemasolu. Näit., liigsete ülenormatiivsete varude kogunemine "tagavaraks" või mittelikviidsete varude olemasolu normeeritavate vahendite hulgas (mittekomplektne või mittestandardne toodang);

c) maksedokumentide vormistamise tähtaegadest mitte kinnipidamine seoses puudustega arvestuse ja aruandluse organiseerimisel, arveldusdistsipliinist mitte kinnipidamine. Neil juhtudel panga keeldumisel krediitide väljaandmisest on sanktsiooni iseloom halvasti töötavate ettevõtete suhtes, mille eesmärgiks on sundida ettevõtet kõrvaldama nimetatud puudused.

Pangakrediitide liigne väljaandmine võib toimuda mitmesugustel põhjustel. Üheks niisuguseks põhjuseks on krediidiobjekti mitteplaaniäärane vähenemine. Sellisel juhul nõuab pank tagatisena laenu sisse ja arvelduskontol vahendite puudumisel kantakse see tähtajaliselt korraldamata laenude kontole.

Riigipanga lühiajalised krediidid bilansi aktiva B osas näidatud ülenormatiivsete varude tagatisel kajastuvad bilansi passiva B osas. Pank viib läbi krediidi tagatuse kontrolli bilansi alusel iga kuu mitte hiljem kui 3 tööpäeva kestel

pärast bilansi saatmist.

Normeeritavate kaubalis-materiaalsete väärtuste tagatisel saadud pangakrediitide kasutamise analüüs ja tagatuse kontroll peavad selgitama esitaks, kui suures ulatuses on ettevõtte ülenormatiivsed varud katmata pangakrediidiga; teiseks, kas ettevõttel on makstud ülenormatiivseid varusid saadud laene tagavas suuruses; kolmandaks, millistel põhjustel on need varud tekkinud.

Viimast küsimust me siinkohal ei puuduta, kuna seda on käsitletud juba eespool.

Riigipanga poolt krediidiga katmata ülenormatiivsed varud leitakse järgmiselt: bilansi aktiva B osas toodud normeeritavate aktivate tegelikest jääkidest lahutatakse normatiivid (s.o. osa, mis kuulub katmisele omakäibevahenditega) riigipanga laenu vastavate normeeritavate aktivate tagatisel, samuti võlgnevus hankijatele krediteerimata materiaalsete väärtuste eest. Järelikult kaetakse osa tootmisvarudest võlgnevusega hankijatele ja pangakrediidi objektiks võib olla ainult ülejäänud osa neist varudest ehk makstud varud.

Leiame krediidiga katmata ülenormatiivsed varud Tartu Autoremonditehase bilansi andmetel 1958.a. I.I seisuga:

vt. tabel 11

Tabel 11
(tuh. rbl.)

Normeeritavad käibevahendid	Tegeli- kud varud	Norma- tiiv	Võlgne- vus han- kijatele	Kaetud panga kredii- diga	Panga kreediidi- ga katma- ta ülenor- matiivsed varud (veerg 2 - veerud 3, 4 ja 5)
1	2	3	4	5	6
Tooraine, materja- lid, kütus, taara, varuosad (read 12- -17)	2174 ^x	1871	-	42	261
Lõpetamata toodang (tööstuslik)	580	554	-	-	26
Valmistoodang	256	427	-	-	-
Kõik normeeritavad vahendid kokku	3018	2868	-	42	108

Antud juhul ei saa tekkida küsimust, kas ettevõttel on ülenormatiivseid varusid laene tagavas suuruses, sest ettevõttel esinevad pangakrediidiga katmata ülenormatiivsed varud.

Veerus 6 toodud summad peavad ühtuma bilansi õiendis näidatud panga poolt krediteerimata ülenormatiivsete materiaalsete väärtuste varude summaga. Miks need varud ei ole kaetud pangakrediidiga, sellele bilanss otsust ei anna, kuid võib oletada, et siin (vähemalt osaliselt) on tegemist ettevõttele mittevajalike materjalidega. Ettevõtte peab püüdma niisugused materjalid realiseerida. Realiseerimisplaani täitmise aruandes (vorm nr. 12) on toodud andmed ülenormatiivsete ja mittevajalike materjalide müümise kohta.

Tartu Autoremonditehas on 1958.a. jooksul realiseerinud niisuguseid materjale 424 tuh. rbl. väärtuses. Seda tuleb pidada positiivseks näitajaks.

Aruandeaasta jooksul on toimunud meie poolt vaadeldava ettevõtte krediteerimise korras teatud muudatused seoses sellega, et ettevõtte on viidud üle käibe alusel krediteerimisele.

Käibe alusel krediteeritakse peaaesjalikult rasketööstuse ettevõtteid. Põhimõtte seisneb selles, et üks osa normeeritavatest käibevahenditest, mis üldjuhul peavad olema täielikult kaetud ettevõtte omavahenditega, kaetakse nüüd riigipanga krediidiga. Kui suurel määral panga krediit võtab osa ettevõtte käibest, see sõltub konkreetsest ettevõttest, kusjuures üldised keskmised määrad on järgmised: materiaalsete väärtuste ja energiaga seotud kulutustest peavad olema kaetud krediidiga mitte vähem kui 40 %, lõpetamata ja valmis- toodang vastavalt sellele, kui palju on nendes krediteeritavaid väärtusi lähtudes tööstusettevõtte eelseisva kvartali tootmiskulude eelarvest.

Varem kindlaksmääratud osavõtu määrade ja varude normatiivide põhjal leitakse krediteerimise kontrollarv igaks eelnevaks kvartaliks.

Iga kuu kontrollitakse bilansside alusel ettevõttel kasutada oleva krediidisumma vastavust plaanile (s.t. kontrollarvule) ja bilansis esinevate normeeritavate materiaalsete väärtuste jääkide alusel arvatatud tegelikule vajadusele (tegelikule kontrollarvule).

On krediiti rohkem välja antud kui kontrollarvud seda lubavad, siis nõutakse osa krediiti sisse või vastupidisel juhul antakse välja täiendav krediit.

Iga kuu 1. kuupäeva seisuga teostatava käibe alusel krediteerimise erilaenu konto reguleerimise tagajärje alusel, kas suurendatakse või vähendatakse bilansis esineva laenu summat. Peale reguleerimist kujunev krediidi summa, mis ületab plaanilise kontrollarvu, näidatakse ka bilansi tagaküljel real 157 kui krediidi seis, mis kujunes peale operatiivkorras reguleerimist 1. kuupäeva seisuga.

Ülaltoodust nähtub, et käibe alusel krediteerimisel laenude kontrollimisel bilansi alusel ei vastandata makstud üle- normatiivseid kaubalis-materiaalsete väärtuste jääke bilan-

sis esineva käibe alusel antud krediidi summaga, vaid 1. kuupäeva seisuga reguleerimise tulemusena korrigeeritud krediidisummaga.

Teiste liht- ja erilaenu kontodel väljaantud krediitide kontrollimisel bilansi järgi võrreldakse bilansis esinevat krediteeritavate kaubalis-materiaalsete väärtuste seisuga bilansis näidatud krediidi seisuga.

Analüüsime käibe alusel krediidi kasutamist Tartu Autoremontitehases 1959. a. 1. jaan. seisuga.

Bilansi real 91 on toodud summa 940 tuh. rbl. See on IV kvartaliks antud kontrollarv ettevõtte krediteerimiseks käibe alusel. Tegelikult on ettevõtte krediidiseis selleks kuupäevaks 1240 tuh. rbl. (vt. rida 95). Seega ületab ettevõtte poolt saadud tegelik krediit plaanilise kontrollarvu 300 tuh. rbl. ulatuses. Erilaenukonto operatiivse reguleerimise tulemusena 1. I 1959. a. nõuti sisse krediiti 17 tuh. rbl. Selle summa võrra oli ettevõtte vähem kandnud plaaniliste maksetena oma osavõtu arvel ja valmistoodangu realiseerimisel krediidi tasumise arvel vahendeid erilaenu kontole laenu katteks.

Bilansi tagaküljel, real 157 tuleb näidata krediidi summana laenusumma, mis kujunes peale operatiivset reguleerimist 1. kuupäeva seisuga, miinus plaaniline kontrollarv. Seega bilansi passivas real 95 seisvast summast tuleb maha arvata 17 tuh. rbl. ja kehtiv plaaniline kontrollarv 940 tuh. rbl., jääb järgi kontrollarvu ületav krediidisumma, mis ongi näidatud real 157.

Kontrollarvu ületav krediidisumma, käesoleval juhul 283 tuh. rbl., tuleb jaotada proportsionaalselt normeeritavate vahendite ülenormatiivsetele jääkidele vastava bilansi alusel ja vaadelda kui krediiti, millega on kaetud osaliselt ettevõtte ülenormatiivsed varud.

Peale laenude normeeritavate varude tagatisel (passiva B osa), peegelduvad lühiajalised krediidid ka bilansi passiva C osas. Kõige sagedamini kasutatavaks laenu liigiks on siin "Laenud teelolevate arveldusdokumentide tagatisel". Pangakrediidi objektiks on siin "Lähetatud kaubad".

Arvelduste aktseptivormi juures saab ettevõtte pärast kauba ärasaatmist ostjale temalt raha kätte alles mõne aja pärast. Ärasaadetud, kuid veel tasumata toodangut arvestatakse bilansis "Lähetatud kaupadena" seni, kuni 1) ostjalt saabub raha; 2) saabub teade, et ostja keeldub aktseptimast maksenõuet; 3) saabub panga teade, et ostjal puudub raha saadud kauba eest tähtajaliselt tasumiseks. Maksenõuete seisund kajastub bilansi vastavatel ridadel (read 35 ja 36).

Kaupade lähetamisel tekkiv ajutine vahendite puudumine kaetakse pangakrediidiga "Teelolevate arveldusdokumentide tagatisel". Sageli ilmneb, et mõningane osa neist kaupadest jääb krediteerimata. Analüüs peab selgitama põhjused, mis on tinginud mittetäieliku krediteerimise.

Üheks niisuguseks põhjuseks võib olla viivitus maksedokumentide vormistamises ja nende mitteõigeaegne pankka inkassoks andmine. Krediidi saamiseks teelolevate arveldusdokumentide vastu on ettevõtteid kohustatud need esitama pangale üldreeglina mitte hiljem kui kolme tööpäeva jooksul pärast toodangu ärasaatmist. Vastasel korral ei krediteeri riigipank "Lähetatud kaupu".

Võib esineda ka selliseid ettevõtteid, kes ei kasuta täiel määral pangakrediiti "Teelolevate arveldusdokumentide vastu" seoses sellega, et neil on liigseid omi käibe vahendeid või muid allikaid. Neil juhtudel oleneb analüüsija järeldus nimetatud allikate iseloomust ja tekkimise põhjustest.

Tartu Autoremonditehas on nimetatud laenu kasutanud täies ulatuses, sellest võib järeldada, et maksedokumentide vormistamine ja pankka inkassoks esitamine on toimunud õigeaegselt ja nõuetekohaselt.

Laenu tagatise kontrollimiseks võrdleme järgmisi bilan-

si kirjeid: aktivas "Lähetatud kaubad" ja passivas "Laenu-
teelolevate maksedokumentide tagatisel". Meie näiteks ole-
vast bilansist nähtub, et l.I 1959.a. seisuga oli maksedo-
kumente, millede maksmise tähtpäevad on veel ees, oli nime-
tatud kuupäeval inkassoks esitatud kaenu katvas summas.

Bilansis on seotud omavahel kirjed "Töölised ja tee-
nistujad individuaalelamute ehitamise laenude alal" aktivas
ja "Pikaajaliste mahutuste pankade laenud individuaalelamu-
te ehitamiseks" passivas.

Laene annab selleks otstarbeks linnas Ehituspank, maal
Riigipank. Laenud antakse nende ettevõtete kaudu, kus töö-
line või teenistuja töötab.

Kui laen on kõik välja antud ja vormistatud, siis ni-
metatud kirjed on võrdsed. Tartu Autoremonditehases on nad
seda teinud ainult aasta algul, kuna aasta lõpuks on laenu-
de summa 3 tuh. rbl. võrra suurem. See on tingitud sellest,
et tehas ei ole kogu pangast saadud summat välja andnud.

Bilansi passiva A osas peegelduvad peale eespool vaa-
deldud krediitide "Tähtajaks tasumata Riigipanga laenud".
See kirje näitab igasuguseid viivitatud võlgnevusi pangale,
ükskõik millisesse krediidiiliiki need ka ei kuuluks. Selline
võlgnevus annab tunnistust ettevõtte tõsisest finantsi-
listest raskustest.

7. Debitoorse ja kreditoorse võlgnevuse analüüs

Oma igapäevases töös tekivad ettevõttel sidemed teiste
ettevõtete, organisatsioonide ja isikutega seoses kauba-,
arveldus-, finants- ja krediidioperatsioonidega. Need vahe-
korrad peegelduvad ka ettevõtte bilansis.

Ettevõtte arveldussuhted hankijatega väljenduvad bi-
lansi passiva C osas kreditoorse võlgnevusena (vt. bilansi
C osa III rühm), arveldused ostjatega - aktiva C osas (vt.
rühmad II, III ja IV). Seejuures on debitoorne võlgnevus
eraldatud bilansis eri rühma (vt. bilansi C osa V rühm).

Debitoorse ja kreditoorse võlgnevuses ei ole mitte
ainult arveldussuhted ostjate ja hankijatega. Debitoorse

võlgnevuse hulka kuuluvad kõik võlasummad, mis antud ettevõttele on saada teistelt ettevõtetelt, organisatsioonidelt ja üksikisikutelt:

a) lähetatud kaubad ja teostatud tööd arveldusdokumentide järgi, mis on ostjate ja tellijate poolt tähtjaks tasumata, ning dokumentide järgi, mis pole kehtiva tähtjaja jooksul panka laenu tagatisena inkassoks esitatud;

b) aktseptist keeldumise tõttu ostjate juures vastutaval hoiul olevad kaubad;

c) debitorid seoses raiskamiste, puudujääkide ja kõrvaldamistega;

d) KEO võlgnevus, mis on tekkinud finantseelarvelise distsipliini rikkumise tagajärjel;

jne.

Samuti kuuluvad kreditoorse võlgnevuse hulka kõik summad, mis antud ettevõtte võlgneb teistele ettevõtetele, organisatsioonidele ja üksikisikutele:

a) võlgnevus hankijatele;

b) võlgnevus põllumajandustoodangu müüjale;

c) käibemaksu, kasumieraldiste ja muude maksete võlgnevus rahandusorganitele;

d) muud kreditorid.

Ettevõtte debitoorse ja kreditoorse võlgnevuse analüüsimisel ja olukorra hindamisel tuleb eristada normaalset võlgnevust ebanormaalset ehk õigustamata võlgnevusest.

Normaalne kreditoorne või debitoorne võlgnevus on tingitud ettevõtte varustus-turustustegevuse normaalsest käigust, tema vahendite normaalsest ringkäigust. Seaduspärane ja õigustatud on näiteks ettevõtte võlgnevus hankijatele aktsepteeritud arveldusdokumentide järgi, rahandusorganitele seoses maksetega eelarvesse kuni maksetähtaeg pole möödunud.

Lubatud on näiteks aruandvate isikute debitoorne võlgnevus, kes on komandeeritud ja kellele on antud avanssi, mille kulutamise kohta nad esitavad tagasi tulles aruande, samuti avansid seoses põllumajandussaaduste varumisega jt. võlgne-

vused, mille maksetähtaeg pole veel saabunud.

Ebanormaalne ehk õigustamata debitoorne või kreditoorne võlgnevus, see on üldreeglina võlgnevus, mille tasumise või sissenõudmise tähtaeg on möödunud. Niisuguse võlgnevuse olemasolu annab tunnistust ettevõtte halvast arvepidamisest ja finantsilisest seisukorrast. Tähtajaks tasumata kreditoorne võlgnevus esineb ettevõttel kõige sagedamini juhul, kui esinevad seisakud ja ebarütmilisus tootmis- ja varustus-turustustegevuses. Näiteks valmistoodangu väljalaskmise ja lähetamise ebarütmilisus toovad endaga kaasa viivitusi realiseerimisel ja selle tagajärjel arveldustes ostjatega, see aga omakorda põhjustab rahapuuduse ja viivitusi tasumises hankijatele.

Ebanormaalne debitoorne ja kreditoorne võlgnevus toovad endaga alati kaasa ettevõtte finantsmajandusliku seisukorra halvenemise. Seepärast tuleb vältida õigustamata debitorse ja kreditorse võlgnevuse tekkimist.

Analüüsime debitorset ja kreditorset võlgnevust Tartu Autoremonditehase andmete põhjal. Vaatleme seejuures ainult ebanormaalset võlgnevust. Niisuguse võlgnevuse analüüsimisel on vaja selgitada mitte ainult selle suurust, vaid jälgida ka võlgnevuse dünaamikat. Selleks koostame kaks analüütilist tabelit.

Debitorne võlgnevus ja tema dünaamika

	Aasta alguseks	Aasta lõpuks	(tuh. rbl.) Muudatused
1. Tähtajaks tasumata lähetatud kaubad ja teostatud tööd (rida 36)	29	28	- 1
2. Ostjad (rida 38)	-	-	-
3. Deebitorid puudujääkide ja raiskamiste alal	3	1	- 2
4. Muud deebitorid	1	11	+ 10
Kokku	33	40	+ 7

Kreditoorne võlgnevus ja tema dünaamika

(tuh. rbl.)

	Aasta alguseks	Aasta lõpuks	Muudatused
1. Tööliliste ja teenistujate tähtajaks kättesaamata töötasud	-	-	-
2. Rahandusorganitele tähtajaks tasumata maksed eelarvesse (rida 150)	-	-	-
3. Hankijatele tähtajaks tasumata maksenõuded	-	-	-
4. Hankijad faktuurideta hangete alal	274	36	-238
5. Muud kreditorid	101	16	- 85
Kokku	375	52	-323

Tabelist nähtub, et tehase kreditoorne võlgnevus ületab tunduvalt debitoorse võlgnevuse. Aasta jooksul on toimunud muudatused positiivses suunas, debitoorne võlgnevus on küll mõningal määral suurenenud, kuid mitte nimetamisväärses summas (7000 rbl.). Tunduvalt on vähenenud ebanormaalne kreditoorne võlgnevus.

Ettevõtte debitoorse ja kreditoorse võlgnevuse üksikasjalisemal analüüsimisel (eriti ettevõtteis, kus on nende näol tegemist suhteliselt suurte summadega), ei piisa suuruse ja dünaamika analüüsist. Analüütilise arvestuse andmete põhjal tuleb selgitada debitoorse ja kreditoorse võlgnevuse koosseis ja tekkimise ajad. Ainult nii saab kindlaks määrata võlgnevuste sisu, selleks et võtta tarvitusele abinõusid nende likvideerimiseks. Edasi tuleb vaadata, kas pole mööda lastud võlgnevuste sissenõudmise (hagi) tähtaegu. Sissenõud-

mise tähtaja möödalaskmisel, s.o. hagi aegumisel, kaotab ettevõtte õiguse võlgnevust sisse nõuda ja see tuleb kanda ettevõtte kahjumitesse. On iganemine sündinud vastavate töötajate lohakuse tõttu, siis võib kahju kohtu teel sisse nõuda ka iganemises süüdi olnud isikutelt. Mis puutub kreditoor- sisse võlgnevusse, mille nõudmise seaduslik tähtaeg on möö- dunud, siis tuleb see kanda ettevõtte poolt riigituludesse.

Debitoorse võlgnevuse analüüsimisel "vanuseastme" järgi on soovitatav seda jaotada järgmiselt:

Kokku	Sealhulgas		
	kuni 1 kuu	1 - 3 kuud	üle 3 kuu
1. Tähtajaks tasumata lâhetatud kaubad			
2. Ostjad			
3. Muud deebitorid			
Kokku			

Sama kreditoorse võlgnevuse kohta

Kokku	Sealhulgas		
	kuni 1 kuu	1 - 3 kuud	üle 3 kuu
1. Töõliste ja teenistuja- tele tähtajaks tasumata töö- tasud			
2. Võlgnevus rahandusor- ganitele maksete alal eel- arvesse			
3. Hankijatele tähtajaks tasumata maksenõuded			
4. Hankijad faktuurideta hangete alal			
5. Muud kreditorid			
Kokku			

Need analüütiliste andmete põhjal koostatud tabelid annavad ülevaate ettevõtte debiitorsest ja kreditoorsest võlgnevusest nende tekkimise tähtaegade järgi, siit võib näha, kas esineb võlgnevusi, mille kohtu või arbitraaži kaudu sisenedumise tähtajad on mööda lastud.

8. Ettevõtte maksevõime analüüs

Kui öeldakse, et ettevõtte on maksevõimeline, siis tähendab see, et ta on võimeline tähtajaliselt täitma oma kohustused teiste ettevõtete ja organisatsioonide vastu. Siit järeldub, et ettevõtte arvelduste seisund on ühtlasi tema maksevõime väljenduseks.

Ettevõtte maksevõime analüüsi bilansi ja aruannete andmete alusel võib läbi viia kahte viisi:

- a) ettevõtte maksevõime analüüsina bilansi andmetel;
- b) ettevõtte maksevõime kohta koostatud perspektiivse plaani andmetel.

Kui ettevõtte bilansis ei esine tähtajaks tasumata makseid hankijatele, pangale ja riigieelarvesse, siis võib teda lugeda maksevõimeliste ettevõtete hulka. Ja vastupidi, kui ettevõtte bilansis esinevad tähtajaks tasumata maksed, siis ta ei ole maksevõimeline.

Maksevõimetust võib olla mitmesuguse astmega ja selles võib väljenduda ettevõtte finantsiline pinge. Üks asi on, kui ettevõttel on ajutiselt raskusi ja on jäänud lühikeseks ajavahemikuks täitmata mingisugused kohustused. Teine asi on, kui ettevõtte ei pea süstemaatiliselt kinni maksetähtaegadest töölistele ja teenistujatele töötasude väljamaksmisel, maksete alal riigieelarvesse, hankijatele ja riigipangale. See näitab finantsolukorra pingelisust.

Ettevõtte maksevõime hindamisel tuleb lähtuda konkreetsest olukorrast ja faktidest. Praktikast tulevad ette juhtumid, kus ettevõtted, kes täidavad ja ületavad tootmisplaani, ei ole ajutiselt maksevõimelised. Tihti ei ole selles süüdi ettevõtte ise, vaid põhjus on tema ostjate maksevõimetuses.

Ettevõtete maksevõimet jälgib ja kontrollib riigipank, kellel on õigus korratute maksajate suhtes rakendada mitmesuguseid krediidisanktsioone. Pidevalt makseraskustes olev ettevõtte viiakse üle aktseptkorras arveldustelt akreditiivkorrale. Nende ettevõtete kohta, kelle töönäitajad on halvavad ja ettevõtte panga poolt tehtud hoiatusi ei arvesta, rakendatakse krediteerimise kui ka arvelduste osas erirežiimi ja kui ettevõtte ei ole kuue kuu jooksul oma finantsolukorda normaliseerinud, siis võib pank ta kuulutada maksevõimetuks. Selle tagajärjel kaotab ettevõtte arvelduskonto vaba käsutamise õiguse ja tema suhtes rakendatakse teisi kitsendusi.

Maksevõime analüüsimisel lähema perioodi (nädala, dekaadi, kuu) kohta, tuleb arvesse võtta ühest küljest kõik tasumisele kuuluvad maksed, teisest küljest kõik olemasolevad ja analüüsitava perioodi jooksul laekuvad maksevahendid (koostada maksekalender). Kui maksevahendid katavad tähtajalised kohustused, siis võib ettevõtet lugeda analüüsitud perioodi kestel maksevõimeliseks.

Et kindlaks teha ettevõtte maksevõimet aastabilansi alusel, selleks peame kõrvutama mõningaid bilansi aktiva ja passiva kirjeid. Seda teeme meil näiteks oleva bilansi alusel seisuga 1.I 1959.a.:

(tuh. rbl.)

Maksevahendid		Esmajärgulised kohustused	
Arvelduskonto riigi pangas	749	Võlgnevus töötasude alal	176
Lähetatud kaubad	251	Laenuid teelolevate arveldusdokumentide tagatisel	243
Valmistoodang	551	Hankijad aktseptitud maksenõuete alal	194
		Rahandusorganid kasumieraldiste alal	3
Kokku	1551	Kokku	616

Nagu näitavad bilansi andmed, võime Tartu Autoremonditehast lugeda maksevõimeliseks ettevõtteks. Ta võib täita oma kohustusi ka siis, kui laos olevate valmistoodete realiseerimises tuleksid ette mingisugused takistused.

Niisugusel maksevõime analüüsi meetodil on aga oma negatiivne külg: ta võimaldab maksevõimet kindlaks teha alles siis, kui bilanss valmib. Bilansse koostatakse iga kuu 1 kuu-päeva seisuga ja tema valmimisel on tegelik olukord maksevahendite ja kohustuste osas juba tunduvalt muutunud. Sellepärast tuleb seda meetodit täiendada operatiivselt koostatud maksekalendriga, mis võimaldab bilansi tähtaegade vahel ajal määrata ettevõtte maksevõimet.

9. Ettevõtte finantsilise seisundi üldine hinnang

Isemajandava ettevõtte finantsiline seisund oleneb ühelt poolt ettevõtte majandusliku tegevuse tagajärgedest ja vastavatest näitajatest, teiselt poolt - käibevahendite paigutamise ja kasutamise korrast. Need kaks külge, mis on teineteisega seotud, moodustavad tegelikult tootmise ja finantside süsteemi.

Kui ettevõtte täidab ja ületab tootmis- ja akumulatsiooniplaane ja seejuures kasutab õigesti käibevahendeid, siis toimub tema vahendite ringkäik katkematult ja tema finantsiline seisund on kindel.

Vastupidisel juhul, kui ettevõtte ei täida toodangu ja akumulatsiooniplaane või rikub käibevahendite kasutamise korda, tekivad häired vahendite ringkäigus ja ettevõtte finantsiline seisund muutub halvaks.

Igasugused seisakud ja korratused käibevahendite ringkäigus avaldavad kõigepealt mõju maksevõimele. Seepärast võime maksevõimet lugeda ettevõtte finantsilise seisundi hinnangu kriteeriumiks. See on teatud mõttes baromeeter, mis iseloomustab ettevõtte finantsilise pinge astet. Seda järeldust võib tõestada järgmise aruteluga:

Ettevõtte toodangu maht ja rentaablus määratakse kindlaks tootmisfinantsplaaniga. Seejuures nähakse finantsplaanis, kui tootmisfinantsplaani osas, ette aasta kasumi summa jaotamine.

Vastavalt finantsplaanile läheb kasum eesjoones kasumieraldistena riigieelarvesse. Osa kasumist läheb ettevõtte käibevahendite juurdekasvu assigneerimiseks, teine osa on määratud kapitaalehituseks, kolmas osa - ettevõttefondi. Kui ettevõtte ei täida tootmise, omahinna ja kasumi plaane, ei jätku tal vahendeid sisse makseteks pank, kapitaalehituseks ega ka tasumiseks riigieelarvesse kasumieraldistena. Ta ei suuda seega kindlustada planeeritud omakäibevahendite juurdekasvu, kuna kasumieraldisi ja amortisatsioonimakseid on ta kohustatud üle kandma plaanipäraselt. See tekitab omakäibeva-

hendite puudujäägi, rahaliste vahendite nappuse ja selle tagajärjel ettevõtte ei suuda tasuda hankijatele tooraine ja materjalide eest. Teisiti öeldes toob see endaga kaasa korratusi vahendite ringkäigus ja mõjub kõigepealt ettevõtte maksevõimele. Ettevõtte muutub maksevõimetuks.

Vaatame küsimuse teist külge. Oletame, et ettevõtte täitis aruandeperioodil tootmise ja akumulatsiooniplaanid, kuid ei kasutanud seejuures õigesti oma käibevahendeid. Teatava neist ta immobiliseeris õigustamata ülenormatiivsetesse varudesse, debitoorsesse võlgnevusse ja kapitaalremondi ning kapitaalehituse kuludesse. Selle tagajärjel tekkis ettevõtetel rahaliste vahendite puudus.

Seega kannatab ka teisel juhul ettevõtte maksevahendite puuduse all, vaatamata tootmise kvantiteedi ja kvaliteedi headele näitajatele. Teisiti öeldes - ettevõtte on makseraskustes.

Nagu näeme, iseloomustab ettevõtte maksevõime tõepoolest ettevõtte finantsilise kindlustatuse astet. Finantsilise seisundi analüüsi ülesanne on avastada maksevõimetuse põhjused ja näidata abinõud nende kõrvaldamiseks.

Tartu Autoremonditehase kohta teostatud analüüs näitab, et tehase on aruandeaastal saavutanud üldiselt häid töötulemusi: on töötanud kasumiga, täitnud ja ületanud toodangu realiseerimise plaani jne. Teiselt poolt esineb tehase majandamisel nõrku kohti, nagu näiteks ülenormatiivsed käibevahendite varud, mille tagajärjel on aeglustunud käibevahendite käibekiirus. Sellepärast peab tehase juhtkond võtma tarvitusele abinõud ülenormatiivsete varude likvideerimiseks. Kui aga on tootmise laiendamisest tingituna vajadus suuremate varude järele, siis tuleb nõuda kõrgemalseisvalt organisatsioonilt normatiivide suurendamist. Ülenormatiivsete materjalide varudele tuleb taotleda riigipangalt krediiti.

x

x

Lõpuks toome ära skeemi, mis iseloomustab tootmis- ja finantstegurite vastastikust mõju. Skeemis on antud finantsilise seisundi hinnang olenevalt nende tegurite koosmõjust. See skeem ei suuda muidugi iseloomustada kõiki põhjusi, mis võivad iseloomustada ettevõtte finantsilist seisundit. Näiteks võib ettevõtte finantsiline seisund halveneda selle tagajärjel, et rahvamajanduse nõukogu ei finantseeri tema käibevahendeid. Teistel juhtudel võib ettevõtte finantsiline seisund halveneda liigsete käibevahendite äravõtmise tagajärjel rahvamajanduse nõukogu või ministeeriumi poolt jne. Neid üksikuid juhte skeemis ei arvestata. Vaatamata sellele, annab skeem ülevaate sellest, millised üldised tingimused määravad ära ettevõtte finantsilise seisundi.

Ettevõtte finantsilise seisundi olenevus tootmistege-
vuse näitajatest ja käibevahendite kasutamise korrast

Tootmise kvan- titatiivsed ja kvalitatiivsed näitajad	Käibevahendite paigutus ja ka- sutamine	Maksevõime	Finantsilise seisundi ül- dine hinnang
1. Tootmise ja rentaabluse plaan on üle- tatud, toodan- gu realiseeri- mine on taga- tud lepingute- ga.	Ettevõttel on käibevahendite ülejätk üle- plaanilise kasu- mi arvel. Toot- misvarud on nor- matiivide piires.	Maksed eelar- vesse, pankade- le ja hankija- tele toimuvad ennetähtaeg- selt. Arveldus- kontol on ni- metamisväärsed summad vabu vahendeid.	Finantsiline seisund on hea. Liigsed käi- bevahendid tuleb ära võtta.
2. Kõik sama, ainult üleplaa- nilise toodangu realiseerimine ei ole küllal- daselt kind- lustatud.	Osa käibevahen- deid on immobi- liseeritud üle- normatiivsetesse varudesse, debi- toorsesse võlg- nevusesse ja kapitaalremonti.	Maksed eelar- vesse, pankade- le ja hankija- tele toimuvad viivitustega. Üksikul tel pe- riodidel on viivitusi lae- nude tasumise- ga.	Ebakindel finantsili- ne seisund. Tuleb võt- ta tarvitusele abi- nõud immobi- liseeritud käibevahen- dite vabas- tamiseks.
3. Tootmise ja rentaabluse plaan on täi- detud.	Tootmisvarud normatiivide piires, vahen- dite immobiliseerimise ei ole.	Maksed eelar- vesse, pankade- le ja hankija- tele toimuvad õigeaegselt. Arvelduskontol on küllaldane summa esmajär- gulist maksete tasumiseks.	Kindel fi- nantsiline seisund.
4. Tootmise ja rentaabluse plaan on täit- mata.	Käibevahendite puudus kasumi- plaanide mitte- täitmise taga- järjel.	Pidevalt esineb tähtajaks tasu- mata võlgnevusi pangale laenude alal ja hankija- tele materjalide tootmise eest. Arveldus- kontol ei ole küllaldaselt va- hendeid esmajär- guliste maksete õiendamiseks.	Halb fi- nantsiline seisund. Tuleb kind- lustada tootmise ja ren- taabluse plaanide täitmine.

Kasutatud kirjandus:

1. Ф. Массарыгин, С. Татур, А. Шермет, Анализ хозяйственной деятельности социалистических промышленных предприятий /краткий курс/, Москва 1958.
2. Н.Р. Вейцман, Баланс социалистического промышленного предприятия и его анализ, Москва 1957.
3. С.А. Шенков, Отчетность промышленных предприятий, Москва 1958.
4. G.I. Baklanov ja S. Solomovits, Ettevõtete majandusliku tegevuse analüüs, Tallinn 1954.

S i s u k o r d :

1. Saateks	3
2. Raamatupidamise bilanss kui ettevõtte finantsilise seisundi analüüsi põhiallikas	4
3. Bilansi "lugemine"	8
4. Ettevõtte omakäibevahendite analüüs	14
5. Normeeritavate käibevahendite analüüs	21
6. Käibevahendite käibekiiruse analüüs	26
7. Pängakrediitide kasutamise analüüs	31
8. Debitorse ja kreditorse võlgnevuse analüüs	38
9. Ettevõtte maksevoime analüüs	43
10. Ettevõtte finantsilise seisundi üldine hinnang	46
11. Kirjandus	50
12. Lisa.	

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF TORONTO

Rahvamajandus Nõukogu (ministeerium) ENSV AT ja
Tööstusharu valitsus _____
Trust _____
Ettevõtte Tartu Autoremonditehas nr. 3
Ettevõtte aadress Tartu, Riia 80

Tööstusettevõtte põhitegevuse

BILANSS

seisuga 1. jaanuar 1959.a.

(tuh. rbl.)

Esitamise tähtaeg . . .	<u>23. jaanuar</u>	1959.a.
Väljastatud	<u>21. jaanuar</u>	1959.a.
Saadud	_____	195 a.
Kinnitatud (kontrollitud) _____	_____	195 a.
Koondisse võetud . . . _____	_____	195 a.

AKTIVA		Rea nr.	Aasta alguseks	Aasta (kuu) lõpuks
			1	2
A. Põhivahendid ja käibevalised aktivad				
I. Põhivahendid (001) s.		01	4923	5379
II. Eemaldatud vahendid:				
1. Maksed eelarvesse kasumieraldistena (109):		02	70	
a) enne aruandeaastat				
b) aruandeaastal		03	×	291
2. Eraldised ületiidulisest sotsiaalistlikust võistlusest osavõtjate premeerimiseks (110)		04		20
3. Muud eemaldatud vahendid (110)		05	156	149
III. Süsteemisisesed arveldused seoses käibevahendite ja kasumi ümberjaotamisega (104)		06	×	
IV. Ettevõtelt eraldatud vahendid (103)		07		
V. Kahjumid (190):				
a) enne aruandeaastat		08		
b) aruandeaastal		09	×	
Kokku osa A		10	5149	5839

Oma- ja nendega võrdsustatud käibevahendite olem	11	2942	3211
--	----	------	------

B. Normitud käibevahendid	Normatiivid				
	aasta alguseks	aasta (kuu) lõpuks			
1. Tooraine, põhimaterjalid ja ostetud pooltooted (021, 035, 025, 036)	993	1120	12	1147	1333
2. Abimaterjalid (022, 035, 025, 036)	114	93	13	168	157
3. Kütus (023, 035, 036)	61	46	14	16	51
4. Taara (024, 035, 036)	16	16	15	18	18
5. Varuosad remondiks (035, 029, 025, 036)	362	487	16	466	559
6. Väheväärtuslikud ja kiirestikuluvad esemed (026, 035, 036)	325	382	17	667	859
Kokku kirjed 1-6	1871	2144	18	2482	2977
s h materiaalsed väärtused teel (036)	×	×	19	13	33
7. Lõpetamata tööstuslik toodang ja omavalmistatud pooltooted (045, 046)	554	512	20	580	536
8. Lõpetamata mittetööstuslik toodang (048)			21		
9. Lõpetamata põllumajanduslik toodang			22		
10. Tulevaste perioodide kulud (057)	16	9	23	8	10
11. Valmistoodang (060, 061, 065) Selle hulgas lähetatud kaubad pankas inkaassoks esitamata arveldusdokumentide järgi (065) ¹	427	498	24	256	551
			25	157	99
12. Kaubad			26		
13. Põllumajandussaaduste varud (033, 034, 035, 048)			27		
14. Muud normitavad vahendid			28		
Kokku osa B	2868	3163	29	3326	4074

¹ Laenu tagatiseks dokumentide esitamise tähtsuses piires.

PASSIVA	Rea nr.	Aasta alguseks	Aasta (kuu) lõpuks
		1	2
A. Oma- ja nendega võrdsustatud vahendite allikad			
I. Põhikirjafond (125)	75	6830	6257
I-a. Eraldatud vahendid	76		
Põhivahendite kulumine (004)	77	898	925
II. Finantseerimine eelarvest omade käibevahendite normatiivli juurdekasvaks (148)	78	×	
Riiklik dotatsioon plaanilise kahjumi katteks	79		
III. Riigipanga laenuid uue tehnika juurutamiseks, mehhaniseerimiseks ja tootmise tehnoloogia täiustamiseks (170)	80		
IV. Süsteemisisesed arveldused käibevahendite ja kasumite ümberjaotamiseks (104)	81	×	
V. Pikaajalised krediitid ja arveldused seoses põhivahendite saamisega tasu eest	82		
VI. Kasum (190):		280	
a) enne aruandeaastat	83		
b) aruandeaastal	84	×	835
Kokku rühmad I—VI	85	8008	8017
VII. Püsivpassivad:			
1. Tööliste ja teenistujate töötasude ja sotsiaalkindlustuse eraldiste võlgnevus (094, 097)	86	168	176
2. Eelseisvate kulude kätmise reserv (137)	87	35	46
3. Tellijate maksed osaliselt valminud toodangu eest (088)	88		
4. Vanusetasud	89		
5. Võlgnevus ostjatele tagastamiseks kuuluva taara eest	90		
6. Käibe alusel krediteerimise tõttu ära võetud vahendid	91		
7. Muud püsivpassivad	92		
Kokku rühm VII	93	203	222
Kokku osa A	94	8091	8239
B. Panga krediitid normitavate kaubalis-materiaalsete väärtuste tagatisel			1240
1. Käibe alusel krediteerimiseks saadud laenuid (166)	95		
2. Laenuid tooraine, materjalide ja kütuse tagatisel (166)	96	42	
3. Laenuid lõpetamata toodangu ja omavalmistatud pooltoodete tagatisel (166)	97		
4. Laenuid valmistoodangu tagatisel (166)	98		
5. Laenuid kaupade tagatisel	99		
6. Laenuid erikontode järgi	100		
7. Muud laenuid	101		
Kokku osa B	102	42	1240
B-I. Väheväärtuslike ja kiirestikuluvate esemete kulumine (028)	103	308	387

AKTIVA	Rea nr.	Aasta alguseks	Aasta (kuu) lõpuks
		1	2
C. Rahalised vahendid, arveldused ja muud aktivad			
I. Rahalised vahendid:			
1. Kassa (070)	30	4	
2. Arvelduskonto Riigipangas (071)	31	691	749
3. Erikonto Riigipangas	32		
4. Muud rahalised vahendid (074)	33		
Kokku rühm I	34	695	749
II. Lähetatud kaubad ja üleantud tööd, panka inkassoks esitatud arveldusdokumentide järgi, millede tasumise tähtjajad on saabumata (065, 061) ¹	35	279	251
III. Lähetatud kaubad ja teostatud tööd arveldusdokumentide järgi, mis on ostjate ja tellijate poolt tähtjajaks tasumata, ning dokumentide järgi, mis pole kehtiva tähtjaja jooksul panka laenu tagatisena inkassoks esitatud (065, 061) ¹	36	29	28
IV. Aktseptist keeldumise tõttu ostjate juures vastutaval hoiul olevad kaubad (065, 061)	37		
V. Deebitorid:			
1. Ostjad (083)	38		
2. Erikonto Riigipangas varutud põllumajandusliku toodangu hinnavahede reguleerimiseks	39		
3. Põllumajandussaaduste kontraheerimis- ja varumislepingute põhjal välja antud avansid	40		
4. Deebitorid seoses raiskamiste, puudujääkide ja kõrvaldamistega (100)	41	3	1
5. KEO võlgnevus, mis on tekkinud finantseelarvelise distsipliini rikkumise tagajärjel (105)	42		
6. Muud deebitorid	43	1	11
Kokku rühm V	44	4	12
VI. RMN, ministeeriumi poolt ajutiselt ära võetud vabade käibevahendite summad (104)	45		
VII. Oma süsteemi ettevõtetele ajutise finantsabi osutamise korras antud vahendid ²	46		
VIII. KEO vahendid müüdavate individuaalelamute ehitamiseks; tööliste ja teenistujatele antud eripanga laenuid individuaalseks elamuühituseks ja muudeks vajadusteks	47	60	101
IX. Kulutused, mis pole kaetud erifondide vahenditega ega sihtmäärangulise finantseerimisega	48		
X. Perioodi lõpuks eripanka liigselt kantud amortisatsioonieraldised	49		
XI. Puudujäägid kaubalis-rahaliste väärtuste ülenormatiivsest kahanemisest ja kaod riknemisest, mis ei ole bilansist ettenähtud korras maha kantud (121)	50		
XII. Põllumajanduslike toorainete müüjatele makstud preemiad ja lisatasud	51		
XIII. Põllumajanduslike toorainete varumishindade vahed	52		
XIV. Erifond pangas kapitaalvõla finantseerimiseks (077)	53		
XV. Vahendid ja kulutused kapitaalremondiks:			
1. Lõpetamata kapitaalremondi kulud (011)	54	7	
2. Kapitaalremondi erikonto Riigipangas (072)	55	260	30
3. Hankijaile ja töötavõtjatele antud avansid (080)	56		
Kokku rühm XV	57	267	30
XVI. Muud aktivad	58		
Kokku osa C	59	1334	1171

¹ Märkida kas oma — või väljalaskehinna.

² Täidetakse Rahvamajanduse Nõukogu, ministeeriumi (reskasutuse) poolt.

PASSIVA	Rea nr.	Aasta alguseks	Aasta (kuu) lõpuks
		1	2
C. Mitmesugused pangakrediidid, arveldused ja muud passivad			
I. Lühiajalised pangalaenuid (166):			
1. Laenuid teelolevate arveldus-dokumentide tagatisel ja tsekiraamatute ostmiseks	104	303	243
2. Laenuid põllumajandustoodangu, varumise ja kontraheerimise lepingute alusel	105		
3. Laenuid käibevahendite ajutiseks täiendamiseks	106		
4. Laenuid preemiate ja lisatasude väljamaksmiseks	107		
5. Muud laenuid	108		
6. Tähtjaks tasumata laenuid	109		
Kokku rühm I	110	303	243
II. Rahvamajandusnõukogu, ministeeriumi reserv ajutise finantsabi osutamiseks¹	111		
III. Kreditorid:			
1. Hankijate aktseptitud maksenõuded (080)	112	75	194
2. Hankijatele tähtjaks tasumata maksenõuded (080)	113		
3. Hankijailt arveteta saabunud hanked (080)	114	274	36
4. Võlgnevus põllumajandustoodangu müüjale	115		
5. Erikonto Riigipangas varutud põllumajandusliku toodangu hinnavahede reguleerimiseks	116		
6. Käibemaksu võlgnevus rahandusorganitele (093)	117		
7. Kasumieraldiste ja muude maksete võlgnevus rahandusorganitele (093)	118	12	3
8. Muud kreditorid	119	101	16
Kokku rühm III	120	462	249
IV. RMN, ministeerium ajutiseks kasutamiseks saadud käibevahendite allikana (104)	121		
V. RMN, ministeerium ajutise finantsabi korras saadud vahendite allikana	122		300
VI. Panga laenuid müüdavate individuaalelamute ehitamiseks, individuaalseks elamuehituseks ja muudeks vajadusteks (171)	123	60	104
VII. Erifondid, sihtfinantseerimine ja sihtlaekumised (130, 176)	124	156	288
VIII. Finantseerimine lisatasude ja preemiate maksmiseks	125		
IX. Põllumajandusliku tooraine varumishindade vahed	126		
X. Eripanga ülekandmisele kuuluv amortisatsioonifond (126)	127		2
XI. Kapitaalremondi vahendite allikad:			
1. Ettevõtte käsutuses olev amortisatsioonifond kapitaalremondiks (181)	128	260	32
2. Muud kapitaalremondi finantseerimise allikad (181)	129		
3. Riigipanga laenuid kapitaalremondiks (166)	130		
4. Hankijate ja töötavõtjate poolt osutatud teenused ja tehtud tööd (080)	131	7	
Kokku rühm XI	132	267	32
XII. Muud passivad	133		
Kokku osa C	134	1248	1218

¹ Täidetakse Rahvamajanduse Nõukogu, ministeeriumi (kesk-asutuse) poolt.

AKTIVA	Rea nr.	Aasta alguseks	Aasta (kuu) lõpuks
		1	2
D. Kapitaalehituse vahendid ja kulud			
1. Lõpetatud kapitaalehitus (201):			
a) riiklikus plaanis ettenähtud	60	×	
b) teostatud üle riikliku plaani	61	×	
2. Kulud teostamata ja lõplikult katkestatud kapitaalehitusteks (201)	62		
3. Lõpetamata kapitaalehitused (201)	63		
a) riiklikus plaanis ettenähtud	63		
b) teostatud üle riikliku plaani	64		
4. Konserveeritud ja lõplikult katkestatud kapitaalehitused (201)	65		
5. _____	66		
6. Projektide ja eelarveline dokumentatsioon	67		
7. Monteeritavad seadmed	68		
8. Ehitusmaterjalid, konstruktsioonid ja detailid (207)	69		
9. Tööettevõtjaile välja antud avansid ja neile tasutud konstruktsioonid ning detailid (208)	70		
10. Muud deebitorid (208)	71		
Kokku osa D	72		
E. Kulud põhikarja soetamiseks			
Kulud põhikarja soetamiseks (195)	73		
BILANSS	74	9809	11084

PASSIVA	Rea nr.	Aasta alguseks	Aasta (kuu) lõpuks
		1	2
D. Kapitaaletituse vahendite allikad			
1. Kapitaaletituse finantseerimine eripankadest (215):			
a) riiklikus plaanis ettenähtud	135		
b) teostatud üle riikliku plaani, NSVL Valitsuse poolt lubatud eriallike arvel	136		
2. Kapitaaletituse finantseerimine Riigipanga kaudu (215):			
a) riiklikus plaanis ettenähtud	137		
b) teostatud üle riikliku plaani NSVL Valitsuse poolt lubatud eriallike arvel	138		
3. Muud kapitaaletituse finantseerimise allikad (215)	139		
4.	140		
5. Projektide ja eelarvelise dokumentatsiooni fond	141		
6. Akseptitud arved töövõtjate poolt täidetud tööde kohta (208)	142		
7. Tähtajaks tasumata arved töövõtjate poolt tehtud tööde kohta (208)	143		
8. Hankijate akseptitud maksenõuded (208)	144		
9. Hankijatele tähtajaks tasumata maksenõuded (208)	145		
10. Muud arveldused hankijatega (208)	146		
Kokku osa D	147		
E. Põhikarja soetamise kulude finantseerimine			
Finantseerimine eripangast põhikarja soetamiseks (197)	148		
BILANSS	149	9809	11084

	Rea nr.	Aasta alguseks	Aasta (kuu) lõpuks
Õiendid			
1. Tähtjaks riigieelarvesse kandmata kasumieraldiste summa (maksuvõlg, rahandusorganitega kooskõlastatud)	150		
Umberarvutluse tulemusena eelarvesse kantav kasumieraldiste summa	151		
2. Osasse B «Normitavad käibevahendid» on arvatud järgmised pangalaenudega katmata ülenormatiivsed varud (arvestades pangalaenude reguleerimise tulemusi aruandekuule järgneva kuu esimeseks kuupäevaks ¹):			
a) kõigi normitavate väärtuste jäägid ettevõtte kohta tervikuna (rida 29)	152	198	241
b) tootmisvarud (read 12—18)	153	261	204
c) lõpetamata tööstuslik toodang ja omavalmistatud pooltooted (rida 20)	154	26	24
d) valmistoodang (rida 24)	155		34
— üleliigsed materiaalsed väärtused	156		
3. Võlgnevus pangale, arvestades aruandekuule järgneva kuu esimeseks kuupäevaks läbiviidud reguleerimise tulemusi (õiendi täidavad kõik ettevõtted):			
a) laenuid tootmisvarude tagatisel	157	42	283
b) laenuid lõpetamata toodangu ja pooltoodete tagatisel	158		
c) laenuid valmistoodangu tagatisel	159		
d) laenuid muude normitavate vahendite tagatisel	160		
4. Panga poolt krediteerimisel arvessevõetud võlgnevus hankijale, arvestades pangalaenude võlgnevuse reguleerimist (õiendi täidavad kõik ettevõtted)	161		
5. Valmistoodangu, lähetatud (realiseerimise kontos mittearvestatud), tähtjaks tasumata ja vastutavale hoiele võetud kaupade varude maksumuses on arvestatud ostetud kaupadel ja materjalide maksumus, transpordikulud, mittetööstuslikku laadi toodangu ja teenuste maksumus	162	26	24
		Aktiva	Passiva
6. Häibed laos olevate valmistoodangu varude, lähetatud kaupade ja tehtud tööde, tasumata kaupade ning vastutaval hoiul olevate kaupade tegeliku ja plaanilise omahinna vahel	163	33	91
7. Aruande kasumi (kahjumi) summast (rida 84 ja 9) osaneb lähetatud, ent ostjate poolt tasumata toodangule	164		
		Plaanil järgi aruandekvartaliks	Tegelikult aruandekvartali alguseks
8. Kaubatoodangu realiseerimisest laekunud summad ²	165		
s. h. käibemaks	166		
9. Tulemus kaubatoodangu realiseerimisest ²	167		
a) kasum	168		
b) kahjum	169		tuh. rubl.
10. Kustutatud uue tehnika juurutamiseks, tootmise mehhaniseerimiseks ja tehnoloogia täiustamiseks alates aasta algusest saadud laenusid	169		
11. Uue tehnika juurutamiseks, tootmise mehhaniseerimiseks ja tehnoloogia täiustamiseks, tootmisprotsesside ratsionaliseerimiseks ja intensiivistamiseks saadud pangalaenude arvel tehtud kulutuste tulemusena alates aasta algusest tekkinud sääst	170		

¹ Rea 152 täidavad ettevõtted kus esineb ülenormatiivseid jääke kõikide normitud vahendite alal tervikuna, arvesse võttes panga laenude võlgnevuse reguleerimise tulemusi.

Read 153, 154 ja 155 täidavad ettevõtted kus esineb üksikute kirjete või kirjete gruppide järgi ülenormatiivseid väärtuste jääke, arvesse võttes panga laenude võlgnevuse reguleerimise tulemusi olenemata sellest kas neil esineb kõikide normitud vahendite alal tervikuna ülenormatiivseid jääke.

Koondbilanssides näidatakse summade kokkuvõtted, mis on näidatud üksiku ettevõtete bilanssides ridadele 152—156.

² 1. aprilli bilanssis ei täideta.

Read 152—160, 162, 169 ja 170 täidetakse ainult kvartali bilanssides.

Direktor

RBL. 1.15

A

23180

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 01039191 2